

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การประเมินการใช้หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10
2. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 2.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 2.2 ความสำคัญและเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 2.3 หลักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง
3. การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.1 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในสถานการศึกษา
 - 3.2 แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับภาคการศึกษา
 - 3.3 ความเป็นมาของหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.4 หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งชั้นที่ 2
 - 3.5 แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. การประเมินหลักสูตร
 - 4.1 ความหมายของการประเมินหลักสูตร
 - 4.2 จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร
 - 4.3 แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบในการประเมินหลักสูตร
 - 4.4 ช่วงเวลาในการประเมินหลักสูตร
 - 4.5 องค์ประกอบของหลักสูตรที่ต้องทำการประเมิน
 - 4.6 ลำดับขั้นตอนในการประเมินหลักสูตร
 - 4.7 ประโยชน์ปัญหาและข้อเสนอแนะในการประเมินหลักสูตร
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ถือเป็นจุดเริ่มต้นให้แก่องค์กร ได้ตระหนักถึงการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาองค์กร เพื่อความพอเพียง พอประมาณในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารประเทศไว้หลายยุทธศาสตร์ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยสังเขป ดังนี้ (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ว - ห)

1.1 ยุทธศาสตร์แรก การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เป็นยุทธศาสตร์ที่เน้นการพัฒนาคน ทั้งในมิติของจริยธรรม และ ทัศนคติ ความรู้ มุ่งสู่ “สังคมที่มีความสุขยั่งยืน” โดยนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ทั้ง การเร่งการปฏิรูป การศึกษา ขยายรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งการ “เรียนให้รู้” การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับการพัฒนาด้านจิตใจ เพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมฐานความรู้ และ เพิ่มขีดความสามารถของประเทศ โดยได้ตั้งเป้าหมายว่า เมื่อเสร็จสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 จะมีจำนวนปีที่ศึกษาเฉลี่ยเป็น 10 ปี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลัก ของทุกระดับสูงกว่าร้อยละ 55 แรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของแรงงาน ทั้งประเทศ และมีแรงงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 4 - 5 และมีจำนวนบุคลากรการวิจัย 8 คนต่อประชากร 10,000 คน การลดอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ อัตราการสูญบุหรืของคนไทยต่ำกว่า ร้อยละ 15 และผู้อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง

1.2 ยุทธศาสตร์ที่สอง เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคง ของประเทศในฐานะการพึ่งพาตนเอง การใช้ทรัพยากรเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน การจัดทำ แผนชุมชน ในการสร้างความสมดุลระหว่างหนี้สินและรายได้ของชุมชน การดูแล ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านว่าจะต้องบริหารจัดการอย่างไร

1.3 ยุทธศาสตร์ที่สาม การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน จากปัญหา ด้านเศรษฐกิจกับโครงสร้างการผลิตและการบริการยังไม่สมดุล มีการปรับโครงสร้างด้าน เศรษฐกิจ เน้นการผลิตที่เป็นเชิงมูลค่าเพิ่ม เริ่มกระจายความเสี่ยงการผลิตจากการผลิตในเชิง อุตสาหกรรมอย่างเดียวลงสู่ภาคบริการ และเน้นจุดแข็งในด้านการเกษตร เข้าสู่อุตสาหกรรม การเกษตร สร้างความมั่นคงของอาหารในระดับชุมชน เน้นการออมเพื่อเป็นฐานในการลงทุน ในอนาคต เน้นยุทธศาสตร์เรื่องพลังงานที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว โดยมีเป้าหมาย ให้เศรษฐกิจระดับมหภาคมีเสถียรภาพ อัตราเงินเฟ้อ อัตราการว่างงานอยู่ในระดับเหมาะสม

บัญชีเดินสะพัดขาดดุลไม่เกินร้อยละ 2 ต่อจีดีพี ทุนสำรองเพียงพอ และหนี้สาธารณะและฐานะการคลังอยู่ในกรอบการคลังที่ยั่งยืน นอกจากนี้ เศรษฐกิจภายในยังต้องเข้มแข็งและมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับขนาดเศรษฐกิจโดยรวม และสามารถมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากความผันผวนของตลาดโลกได้

1.4 ยุทธศาสตร์ที่สี่ การพัฒนาบนพื้นฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดแนวทางการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์ 4 แนวทาง คือ

1.4.1 การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศน์ เพื่อความยั่งยืนของฐานการผลิต การดำรงชีวิตและพึ่งตนเองของสังคมชุมชน

1.4.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.4.3 การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.4.4 การบริหารจัดการองค์ความรู้เพื่อสร้างพื้นฐานของการพัฒนา โดยอาศัยพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับเทคโนโลยี ที่นำไปสู่การยกระดับความเสมอภาคการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

1.5 ยุทธศาสตร์ที่ห้า การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศสู่ความยั่งยืน การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐ ให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลมากขึ้น ปรับโครงสร้างกลไก และกระจายการจัดสรรทรัพยากรภาครัฐไปสู่ภูมิภาคท้องถิ่น และชุมชน กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถรับผิดชอบจัดบริการสาธารณะตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม แก่ท้องถิ่น และชุมชนได้อย่างแท้จริง ส่งเสริมความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้เข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมมือระหว่างภาครัฐการ บ้าน วัด โรงเรียนและสื่อ ในการปลูกฝังจิตสำนึกในวิถีธรรมาภิบาล ส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชนให้เกิดความเข้มแข็งสุจริต และมีธรรมาภิบาลเพิ่มขึ้น

ปัญหาการแข่งขันเศรษฐกิจของประเทศดังกล่าว เป็นปัญหาซึ่งนำในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ซึ่ง ได้แก่ ปัญหาด้านการพัฒนาคุณภาพคน ด้านการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ด้านเศรษฐกิจกับโครงสร้างการผลิตและการบริการยังไม่สมดุล ด้านการพัฒนาบนพื้นฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และด้านความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้เข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ จึงกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียงเป็นหลักของการจัดทำแผน ให้ไปสู่ระดับที่มีความสมดุล และการสร้างภูมิคุ้มกันผลกระทบจากโลกาภิวัตน์

2. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำรงชีวิตที่ประชาชนนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย การศึกษาหลักแนวคิดดังกล่าวให้มีความเข้าใจเพื่อนำไปปรับใช้ได้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมในยุคปัจจุบันนั้น เริ่มต้นจากการศึกษาความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาความเป็นมาของแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2541 : 3) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การมีจิตใจที่พอเพียง มีความวิริยะพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมที่พอเพียง มีสิ่งแวดลอมที่พอเพียง และมีความเอื้ออาทรต่อกัน หลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่บูรณาการได้คุณภาพ มีความเป็นปกติและยั่งยืน

ปนัดดา พงศ์นภาพิไล (2543 : 13) กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาค หนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้ โดยพยายามที่จะหลีกเลี่ยงที่จะพึ่งพิงปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มัถิสรภาพ เสรีภาพ ไม่ขึ้นชนาการอยู่กับสิ่งใด นั่นก็คือ การหันหลังกลับไปยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต

วิษณุ เครืองาม (อ้างถึงใน สมพร เทพสิทธิธา, 2548 : คำนิยาม) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการนำหลักพุทธธรรม หลักเศรษฐศาสตร์ และการนำหลักการครองชีวิตธรรมดามาประยุกต์เข้าด้วยกันให้คนไทยได้นำไปปฏิบัติเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนจากภัยเศรษฐกิจเป็นการนำหลักอหิปปัจจยตา หลักอริยมรรค อริยสัจ หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ และหลักอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา มาตั้งเป็นทฤษฎีใหม่ในทางเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาอย่างแนบเนียนและเข้ากับความเป็นไทย

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 286) กล่าวถึงความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

ของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะหุ้มเทสร่าง ความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

ปรียานุช พิบูลสรารุช (อ้างถึงใน สำนักประสานและพัฒนากิจการศึกษาท้องถิ่น, 2550 : 149) ได้กล่าวถึง ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

สุรีพร เอี้ยวถาวร (2550 : 10) กล่าวว่าไว้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสชี้แนะพสกนิกรชาวไทย ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกัน ใจดีไม่ตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบกับการวางแผน การตัดสินใจ และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำรงชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปแล้วความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือแนวคิดปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน โดยใช้หลักความพอประมาณหรือความพอดี ความมีเหตุผล ในการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต พร้อมกับสร้างภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อปรับตัวให้สมดุลกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมบนพื้นฐานแห่งความยั่งยืนของตนเองและสิ่งแวดล้อม

2.2 ความสำคัญและเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.1 ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญ และเป้าหมายของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเผยแพร่ให้ประชาชนได้นำไปทดลองใช้ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งสามารถรวบรวมไว้ ดังนี้

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (2546 : 5 - 6) กล่าวถึง ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจที่จะต้องเป็นเครื่องกำกับนโยบาย และมาตรฐานทางเศรษฐกิจ

ของรัฐบาล ตลอดจนพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของประชาชน ซึ่งสามารถยึดถือเป็นหลักปฏิบัติได้ในทุก ๆ โอกาส ซึ่งหากว่าจะพิจารณาในบริบทของเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นแบบจำลองทางเศรษฐกิจ (Economic Model) ที่สะท้อนความเป็นจริงของเศรษฐกิจแห่งประเทศไทยในปัจจุบันซึ่งมีความถูกต้องและชัดเจนที่สุด

อุทัย สวงวนดีกุล (2548 : 1) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมา โดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ในปี 2540 และเมื่อภายหลังเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจแล้ว ได้ทรงเน้นย้ำให้ชี้แนะทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นจากความเดือดร้อนทั้งยังช่วยให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนแม้ประเทศจะตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก็ตาม

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 3) เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา กล่าวว่า ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การรู้จักโลกที่เราอยู่ ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร และการพัฒนาในอดีตให้อะไรแก่เราแล้วบ้าง เพื่อจะได้ไม่เดินไปสู่ความผิดพลาดซ้ำรอย เรา เตรียมความยั่งยืน แต่ไม่เคยทำอะไรให้เกิดความยั่งยืนเลย ทุกวินาทีถูกกระตุ้นให้บริโภคนานาเวลา จากโลกาภิวัตน์ ถ้าหยุดการบริโภคเมื่อไหร่ธุรกิจก็จบ

ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดของสังคมไทยในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความสำคัญยิ่งต่อคนไทย ในการยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้คนไทยมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวต่อสู้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะเป็นตัวนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.2.2 เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

การนำแนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในองค์กรต่าง ๆ นั้น ต้องคำนึงถึงเป้าหมายในการดำเนินการที่แท้จริงของแนวคิดดังกล่าว เพื่อให้การนำไปทดลองปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปได้ ดังนี้

คณะกรรมการบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน (อ้างถึงใน สำนักประสานและพัฒนากิจการศึกษาค้นคว้า, 2550 : 154 - 155) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า คือ การมุ่งให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ ต้องก้าวหน้าอย่างสมดุล มั่นคงและยั่งยืน การปรับตัวเองให้มีพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง หรือมีภูมิคุ้มกัน หลักศาสนาพุทธมองโลกว่าทุกอย่างเป็นอนิจจัง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จะรู้ได้อย่างไรว่า ถ้าเราออกจากห้องนี้เดินออกไปข้างนอกจะไม่ถูกรถชน ถ้าเราไม่มี

เงินเก็บออมหรือการทำประกันสุขภาพเตรียมไว้ไ้ในยามจำเป็น ก็จะทำให้เกิดปัญหาจนถึงกับเกิดวิกฤตในชีวิตได้ ฉะนั้นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือต้องพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ไม่ประมาท มีสติในการดำเนินชีวิต ใช้ปัญญาในการคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อวางแผนรองรับ และรักษาสมดุลได้ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตด้วย สมดุลแปลว่าสมดุลทั้งปัจจุบันและอนาคต วันนี้พอเพียงยังไม่พอ ฟรุ้งนี้ต้องพอเพียงด้วย คือ ต้องมีความเพียรอย่างต่อเนื่อง ที่จะรักษาความสมดุลให้ได้อย่างสม่ำเสมอความเพียรในข้อปฏิบัติมรรค 8 นั้น หมายถึง ความเพียรที่จะแก้ไขข้อบกพร่องเพียรที่จะละความชั่วที่เคยทำ หรือทำอยู่แล้วหรือยังไม่เคยทำให้น้อยลงจนหมดไป เพียรที่จะทำความดีที่เคยทำหรือทำอยู่แล้ว หรือยังไม่เคยทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

เป้าหมายด้านความสมดุล คำนิยาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบอกว่า ต้องสมดุลทั้งทางด้านวัตถุ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ค่านิยม ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง หรือ ความพอเพียงอย่างสมบูรณ์จริง ๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราสร้างความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงใน 4 ด้าน คือทางด้านวัตถุหรือเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ การก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลในแต่ละอย่างก้าว จะทำให้เกิดความพอเพียงในที่สุด การปลูกฝังให้เด็กเยาวชน โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ ๆ มีภูมิคุ้มกันที่ดี และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรม ภายใต้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ได้ มีความภูมิใจในความ เป็นไทย เด็กควรจะต้องรู้จักรากเหง้า ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของตนเอง ของครอบครัว ของสังคมไทย และของชาติ รู้ที่มาที่ไป เหตุผลของการมีวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนไทยให้มีความสามัคคี จะได้รับรักษา เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมในชาติตน คิดถึงบุญคุณของผืนแผ่นดินไทย ตลอดจนรู้จักแยกแยะและเลือกรับวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ไหลเข้ามาสู่ตนในยุคโลกาภิวัตน์ได้ว่า อะไรเป็นประโยชน์ อะไรเป็นโทษ อะไรเหมาะสม พอประมาณกับการใช้ชีวิตของแต่ละคน ในสังคมไทย อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

หลักคิดเรื่องวัฒนธรรมพอเพียง จะทำให้คนไทย ชาติไทย สามารถยืนอยู่ได้อย่างมั่นคง ภายใต้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ที่มีสื่อข้อมูลต่าง ๆ ถ้าโหมเข้ามาอย่างรวดเร็วและกว้างขวางท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในโลกที่เกิดขึ้น เราจะอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี เราต้องมีรากเหง้า ต้นไม้ที่จะสามารถต้านรับลมที่พัดมาแรง ๆ ได้ โดยไม่ล้ม รากแก้วต้องหยั่งรากลึกลงไป ประเทศชาติจะอยู่ได้ เราต้องมีรากเหง้า รากแก้ว รากฝังลึกลงไป ซึ่งสิ่งนี้ก็คือความเป็นไทย

วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ซึ่งมีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไปตามประวัติศาสตร์ของชนชาติ วัฒนธรรมไทยก็เช่นเดียวกัน เอกลักษณ์และจุดเด่นของสังคมไทยคือ สถาบันพระมหากษัตริย์และพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ เปรียบเหมือนรากแก้ว

ฝังลึกในรากฐานของสังคมไทย โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่มีพระธรรมเป็นคำสอนที่มีค่าที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้คนไทยสามารถอยู่อย่างพอเพียง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกับคนต่างศาสนา ต่างชาติพันธุ์ ต่างวัฒนธรรม ได้อย่างสันติสุข

เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงคือการสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกเรื่อง โดยต้องวิเคราะห์ว่าการดำเนินการ และผลที่เกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับความพอเพียงหรือไม่ หรือวัดที่เหตุ การใช้ความรู้กับคุณธรรมในการตัดสินใจและการดำเนินการ หรือใช้ความรู้ทางหลักวิชาอย่างรอบรู้ รอบคอบ ความคิดและการกระทำอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน ไม่เบียดเบียนกัน มีการช่วยเหลือแบ่งปันกันหรือไม่ หรือวัดที่วิธีปฏิบัติ คือ ความพอเพียงโดยตรง ทำแบบพอประมาณกับทรัพยากร ทุน ศักยภาพ ภูมิสังคม หรือไม่มีเหตุ มีผลใหม่ มีภูมิคุ้มกันและความเสี่ยงใหม่ และสุดท้ายจะต้องวัดที่การจัดการว่า มีการจัดการให้เกิดความก้าวหน้าอย่างสมดุล และมีความสามารถที่จะพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ในทุกเวลาทุกสถานการณ์

2.3 หลักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

การดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยให้ดีขึ้นมีใช้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกฝ่ายต้องเร่งดำเนินการเผยแพร่ให้ประชาชนทุกคน ให้หันมาสนใจและให้ความสำคัญกับแนวคิดดังกล่าวเพื่อเชื่อมโยงสู่การนำไปปฏิบัติซึ่งมีหลักในการดำเนินชีวิตง่าย ๆ ที่สามารถเผยแพร่ให้คนไทยได้นำไปทดลองใช้

ปิยบุตร หล่อไกรเลิศ (2546 : 26 - 27) ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงไว้ว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง ในการดำรงชีวิตหลักการพึ่งตนเอง อาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญอยู่ 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ นำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนจะต้องให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแกร่งเป็นอิสระ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างชาญฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดีต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มี การมุ่งที่การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้

อุดมพร อมรธรรม (2549 : 26) กล่าวว่า หลักในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตให้พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ ด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกคนรอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่รู้จักพอจะรักคนอื่นไม่เป็น และทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพและนำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับแก้ได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มชนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง เช่น เศรษฐกิจของจังหวัดตราด ขณะนี้ไม่กระทบกระเทือนจากพองสบู่แต่ไม่มีคนตกงาน เพราะอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่ออาชีพการทำสวนผลไม้ ทำการประมง และจารีตประเพณี
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ชวบวบ เดี่ยวจน เดี่ยวรวยแบบกะทันหัน เดี่ยวตกงาน ไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนี้ ประชาชนนุษย์คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกินไป จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรง นำตัวตาย ตัดยา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสุข ความสุขคือความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม

จากนี้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าหลักในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง เป็นแนวทางที่สำคัญในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับสภาพสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติให้พอเพียงครอบคลุมบูรณาการทุกด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ชุมชน และวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

ประชาชน ให้มีความพออยู่พอกิน พอประมาณ และมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้เงื่อนไข ความรู้และคุณธรรม อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของคนในสังคม

3. การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นวิธีการหนึ่งในการเผยแพร่ ความรู้เรื่องแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ประชาชน โดยเน้นการปลูกฝังที่ตัวเด็กและเยาวชน ให้เกิดจิตสำนึกพอเพียง พอประมาณภายใต้เงื่อนไข ด้านความรู้และคุณธรรม องค์การที่เกี่ยวข้องใน การดำเนินการจัดการศึกษาจึงถือเป็นหน่วยงานหลักซึ่งต้องทำหน้าที่ย่างแผน สอดแทรกแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านการศึกษา แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับภาคการศึกษา ความเป็นมา ของหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงในชั้นมัธยมศึกษา 2 และแนวทางการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักประสานและพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น, 2550 : 16.)

3.1 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการศึกษา

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการศึกษา เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะเผยแพร่ หลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สังคมไทย โดยเริ่มต้นปลูกฝังจากภายในสถานศึกษา ให้เด็กได้รับความรู้ และปลูกฝังเรื่องแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกระตือรือร้นชีวิตซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการศึกษา ระยะแรก เริ่มจากการค้นหา กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่มีคุณลักษณะ และการจัดการที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอประมาณกับศักยภาพของนักเรียน พอประมาณกับภูมิสังคมของโรงเรียนและชุมชนที่ตั้ง เช่น เด็กช่วงชั้นที่ 2 ทำสวนกล้วยไม้ เด็กช่วงชั้นที่ 4 ดูแลสิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมให้ใช้ความรู้อย่าง รอบคอบระมัดระวัง เพื่อให้เด็กคิดเป็น ทำเป็นอย่างมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันส่งเสริมให้เด็กทำงาน ร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริต รับผิดชอบ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น มีวินัย มีสัมมาคารวะ ปลูกฝังจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม สืบสานวัฒนธรรมไทย กล่าวคือ สอนให้ผู้เรียน ยึดมั่นใน หลักศีลธรรม พัฒนาค้นหาความรู้จักทำประโยชน์ให้กับสังคมและช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และ ตัวกิจกรรมเองก็ต้องยั่งยืน

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษานั้น จะต้องมุ่งพัฒนาที่ตัวครูก่อนเป็นอันดับแรก เพราะครูถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สามารถ ถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ดังนั้นจึงควรส่งเสริมครูให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อน เพราะเมื่อครูเข้าใจ ครูก็จะได้เป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่เด็กได้ ครูจะสอนให้เด็กรู้จักพอ ครูจะต้องรู้จักพอก่อน โดยอยู่อย่างพอเพียงและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องมีสติที่จะเลือกรับข้อมูลต่าง ๆ ที่เข้ามา รู้จักเลือกรับ และรู้จักต่อยอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ หมั่นศึกษา เพิ่มพูนความรู้ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ใฝ่หาความรู้ใหม่ ในการเลือกรับข้อมูลนั้น ต้องรู้จักพิจารณารับอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รู้จักแก้ไขปัญหาลักษณะเป็นขั้นเป็นตอน ประเมินความรู้และสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา จะได้รู้จัก และเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสภาพ และผลจากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบ และระมัดระวัง

เป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อน คือ การทำให้เด็กรู้จักความพอเพียง ปลูกฝังอบรม บ่มเพาะให้เด็กมีความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยสอดแทรกแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร เพราะเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อสอนให้เด็กรู้จักการใช้ชีวิตได้อย่างสมดุลตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ รู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมค่านิยม ความเป็นไทย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รู้ว่าตนเองเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของโลก การกระทำของคนย่อมมีผลและเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในโลกที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น สำคัญคือครูจะต้องรู้จักบูรณาการ การเรียนการสอนให้เด็กและเยาวชนเห็นถึงความเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งความเป็นองค์รวมนี้จะเกิดขึ้นได้ ครูต้องโดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อน

นอกจากนี้ การส่งเสริมให้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในสถานศึกษาต่าง ๆ นั้น อาจจะใช้วิธี เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ตามหลักการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า สำคัญที่สุดครูต้องเข้าใจเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก่อนว่าเป็นแนวคิดที่สามารถเริ่มต้นและปลูกฝัง โดยผ่านการนำกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน เช่น กิจกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน การกำจัดขยะในโรงเรียน การสำรวจทรัพยากรของชุมชน ฯลฯ ก่อนอื่น ครูต้องเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยกลับมาพิจารณาและวิเคราะห์ดูว่า ในตัวครูนั้นมี ความไม่พอเพียงในด้านใดบ้าง เพราะการวิเคราะห์ปัญหาจะทำให้รู้และเข้าใจปัญหา ที่เกิดจากความไม่พอเพียง รวมทั้งควรให้เด็กมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหานั้น ด้วยการวิเคราะห์นี้ ต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม โดยเฉพาะคุณธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝัง

ให้เกิดขึ้นในใจเด็กให้ได้ก่อน ผ่านกิจกรรมที่ครูเป็นผู้คิดขึ้นมา โดยครูแต่ละโรงเรียนจะต้องมาพิจารณาก่อนว่า จะเริ่มต้นปลูกฝังแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากจุดไหน ทุกคนควรมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สามัคคีกันในกระบวนการหรือหลังจากที่ครูได้ค้นหากิจกรรมที่จะปลูกฝังแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ครูควรจะต้องตั้งเป้าหมายการสอนก่อนว่า ครูจะเอนเด็กให้รู้จักพัฒนาตนเองได้อย่างไร โดยอาจเริ่มต้นสอนจากกิจกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สามารถเริ่มต้นจากตัวเด็กแต่ละคนให้ได้ก่อน เช่น การเก็บขยะ การประหยัดพลังงาน ฯลฯ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ถึงความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัย ที่ตนเองมีต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกด้านต่าง ๆ 4 มิติ ในกระบวนการเข้าถึงนั้น เมื่อครูเข้าใจแล้ว ครูต้องคิดหาวิธีที่จะเข้าถึงเด็ก พิจารณาดูก่อนว่าจะสอดแทรกกิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในวิถีคิดและในวิชาการต่าง ๆ ได้อย่างไร ทั้งนี้ อาจจัดกิจกรรมกลุ่มให้นักเรียนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ รู้จักแบ่งหน้าที่กัน ตามความเหมาะสมของเด็กในแต่ละช่วงชั้น เช่น กิจกรรมการเก็บขยะ เพื่อรักษาความสะอาดของโรงเรียนนั้น ครูอาจจัดกิจกรรมสำหรับเด็กในแต่ละช่วงชั้น คือ ช่วงชั้นที่ 1 สร้างกิจกรรมที่สนับสนุนให้เด็กช่วยกันเก็บขยะ ให้เด็กรู้หน้าที่ของตนในระดับบุคคล ช่วงชั้นที่ 2 สร้างกิจกรรมที่สนับสนุนให้เด็กช่วยกันเก็บขยะ และนับขยะ ให้รู้จักการวิเคราะห์และรู้ถึงความเชื่อมโยงของตนเองกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ 3 สร้างกิจกรรมที่สอนให้เด็กรู้จักเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอกรอบ ๆ โรงเรียน เช่น สร้างกิจกรรมที่สอนให้เด็กรู้จักแยกขยะ ร่วมมือกับชุมชนในการรักษาสีสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่โรงเรียนและชุมชนของเขาตั้งอยู่ ด้วยกิจกรรมทั้งหมดนี้สำคัญคือต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยสถานศึกษาควรจะต้องทำให้เกิดการจัดการศึกษาตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง สอดแทรกเข้าไปในกระบวนการเรียนรู้สอนให้เด็กพึ่งตนเองให้ได้ก่อน จนสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่น ๆ ในสังคมได้ต่อไป

3.2 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับภาคการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการมีความคิดที่จะนำหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ไปสอดแทรกสู่กิจกรรมกระบวนการเรียนการสอนในสถานศึกษา โดยความร่วมมือกับคณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับภาคการศึกษา ร่วมกันทำการวิจัยเพื่อเผยแพร่หลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ทำการกำหนดแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้กับภาคการศึกษาไว้ กล่าวคือ ในการดำเนินการด้านการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องประกอบด้วย การสอดแทรกสาระเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระเรียนรู้ในห้องเรียน และประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การค้นหาตัวอย่างกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ที่เป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงหมายความว่าอย่างไร และสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้อย่างไรบ้าง หลังจากนั้น ก็ส่งเสริมให้บูรณาการการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเหล่านี้ เข้าไปในการเรียนรู้สาระต่าง ๆ บูรณาการเข้ากับทุกสาระเรียนรู้ เช่น วิทยาศาสตร์ เพื่อทำให้เกิดสมดุลทางสิ่งแวดล้อม บูรณาการเข้ากับวิชาคณิตศาสตร์ ในการตอนการคำนวณที่มีความหมายในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง หรือบูรณาการเข้ากับสาระภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สุขศึกษาพลศึกษา การงานอาชีพ เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้หมด นอกเหนือจากการเรียนในสาระหลัก คือในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม เท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ให้ทุกช่วงชั้นเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถประยุกต์ใช้ได้ แต่ถ้ามาตรฐานเรียนรู้ของทุกช่วงชั้นเหมือนกันหมดก็จะมีปัญหาทางปฏิบัติ จึงต้องกำหนดขอบเขต ที่ชัดเจนในการเรียนการสอนของแต่ละช่วงชั้น และแต่ละชั้นปี ดังนี้ (คณะทำงานบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน, 2550 : 164 - 165)

ช่วงชั้นที่ 1 เน้นให้เด็กพึ่งตนเองได้ หรือใช้ชีวิตพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว เช่น ประถมศึกษาปีที่ 1 ช่วยเหลือคุณพ่อคุณแม่ล้างจานชาม เก็บขยะไปทิ้ง ทวาดบ้าน จัดหนังสือไปเรียนเอง แบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน กินอาหารให้หมดจาน ประถมศึกษาปีที่ 2 วิเคราะห์รายจ่ายของครอบครัว เช่น ยาสีฟันหลอดละ 46 บาท จะต้องไม่เอามาบิบนเล่น จะต้องสอนให้เด็กเห็นคุณค่าของสิ่งของ ให้เด็กตระหนักถึงคุณค่าของเงินทอง จะได้ฝึกนิสัยประหยัด ครอบครัวมีรายได้และรายจ่ายเท่าไร เด็กจะได้ฝึกจิตสำนึกและนิสัยพอเพียง ประถมศึกษาปีที่ 3 สอนให้รู้จักช่วยเหลือครอบครัวอย่างพอเพียง และรู้จักแบ่งปัน ช่วงเหนือผู้อื่น มีส่วนร่วมสร้างครอบครัวพอเพียง

ช่วงชั้นที่ 2 ฝึกให้เด็กรู้จักประยุกต์ใช้หลักความพอเพียงในโรงเรียน สามารถวิเคราะห์วางแผนและจัดทำบันทึกรายรับ รายจ่ายของตนเองและครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ มีส่วนร่วมในการสร้างความพอเพียงระดับโรงเรียน และชุมชนใกล้เคียง จากการสำรวจทรัพยากรต่าง ๆ ในโรงเรียนและชุมชน มีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ มาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน และเห็นคุณค่าของการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

ช่วงชั้นที่ 3 ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สามารถสำรวจและวิเคราะห์ความพอเพียงในระดับต่าง ๆ และในมิติต่าง ๆ ทั้งทางวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมในชุมชนใกล้เคียง เห็นคุณค่าของการใช้หลักพอเพียงในการจัดการชุมชน เพื่อให้ นำหลักการพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสู่ความพอเพียงได้ในที่สุด

ช่วงชั้นที่ 4 เตรียมคนให้เป็นคนที่ดีต่อประเทศชาติสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ ต้องเริ่มเข้าใจความพอเพียงระดับประเทศ และการพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เช่น การวิเคราะห์สถานการณ์การค้าระหว่างประเทศ หรือการศึกษาด้านการคลังสิ่งแวดล้อม สภาพปัญหาด้านสังคมเป็นอย่างไร แลกแยกหรือสามัคคี เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า แนวทางการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ของการขับเคลื่อน คือ สานเครือข่าย ขยายความรู้ ควบคุมประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และให้บุคลากรด้านการศึกษา สามารถนำหลักคิดหลักปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการสู่การเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของทุกระดับได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และเป็นรูปธรรม ซึ่งจะสามารถพึ่งตนเองได้ รู้จักประยุกต์ใช้หลักความพอเพียงในโรงเรียน ประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชน และเป็นการเตรียมคนให้เป็นคนที่ดีต่อประเทศชาติสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้

3.3 ความเป็นมาของหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการศึกษาตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ให้ดำเนินไปอย่างสายกลาง เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทุกฝ่ายได้ตระหนักและให้ความสำคัญเรื่องนี้เป็นพิเศษ จึงมีแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น ซึ่งจะกล่าวถึงความเป็นมาของหลักสูตร โดยสังเขป ดังนี้ (สำนักประสานและพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น, 2550 : คำนำ)

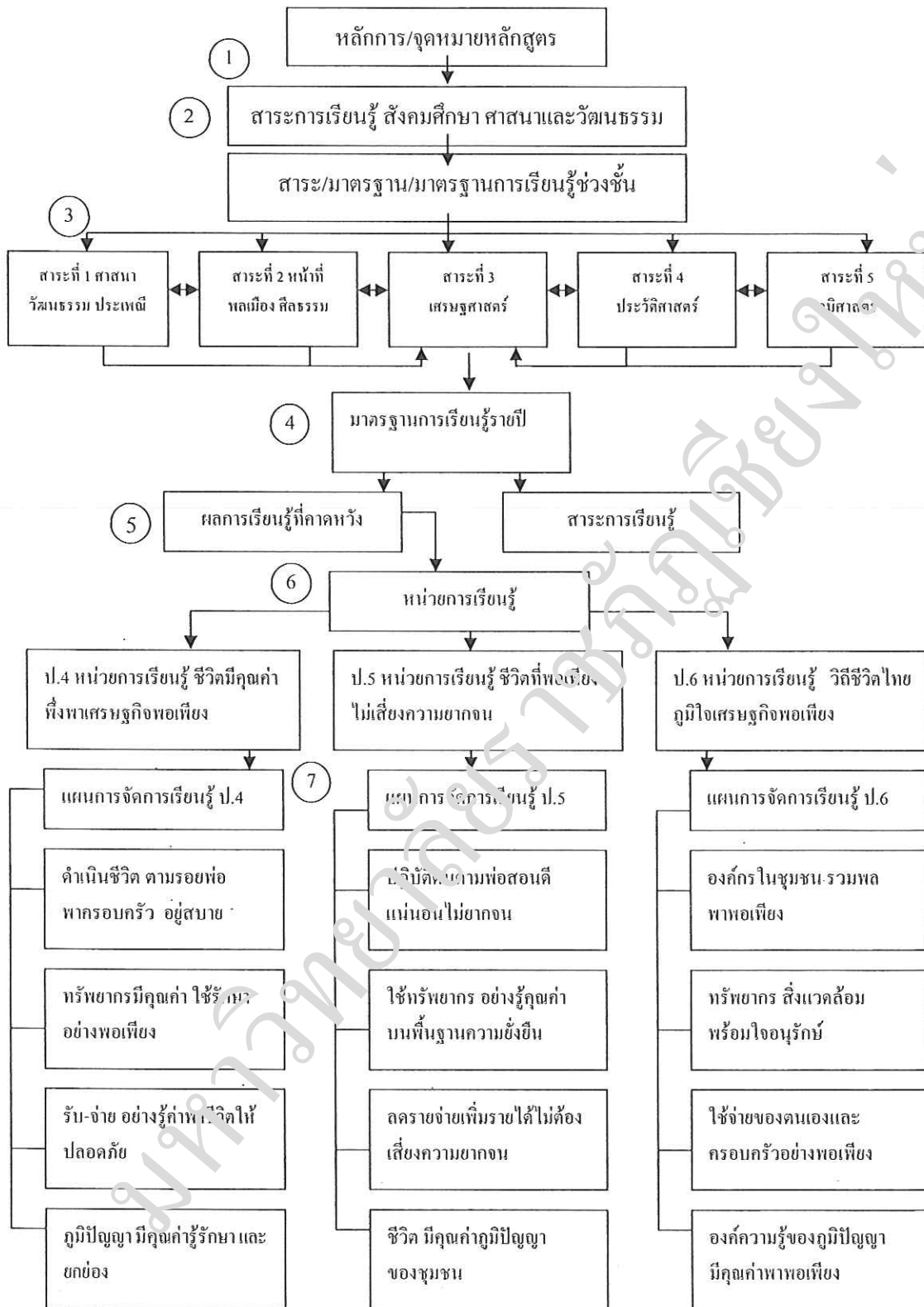
การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงเริ่มต้นจาก การน้อมนำเอาหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาค่าและปรากฏความสำเร็จเป็นรูปธรรมมากขึ้น และจากความมุ่งหมาย และหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในหมวด 1 มาตรา 6 ว่าด้วยการจัดการศึกษา ดังเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข คณะกรรมการบริหารโครงการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มอบหมายให้คณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอนจัดทำ ตัวอย่างบูรณาการการเรียนรู้บูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาฯ และสามารถนำหลักคิดหลักปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการสู่การเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของทุกระดับได้อย่างถูกต้อง ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

ต่อจากนั้นคณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน ได้ร่วมกับภาคีต่าง ๆ จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติ สร้างคน สร้างสังคม สู่ความพอเพียง : ประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงสู่การเรียนรู้การสอน ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2549 เพื่อให้ครูและบุคลากรในวงการศึกษา ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสามารถในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน ร่วมระดมความคิดเห็นยกร่างตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยการเรียนรู้บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อปรับร่างชุดหน่วยการเรียนรู้บูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในเดือนพฤศจิกายน 2549 โดยมีผลผลิตเป็นชุดเอกสาร 6 เล่ม แยกตามแต่ละช่วงชั้น รวมถึงอาชีวศึกษา และการศึกษานอกโรงเรียน และจะได้นำตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้นี้ไปทดลองใช้และวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในสถานศึกษาที่สนใจอาสาสมัครร่วมเป็นเครือข่ายสถานศึกษาทดลองประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระหว่างภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2549 เพื่อร่วมพัฒนาตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น และจะได้ให้สถานศึกษาทั่วประเทศสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทันในปีการศึกษา 2550 เป็นต้นไป

3.4 หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงช่วงชั้นที่ 2

สำนักประสานและพัฒนากิจการศึกษาคองจีน (2550 : 2) ได้กล่าวถึงหน่วยการเรียนรู้ในหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงช่วงชั้นที่ 2 ซึ่งสามารถสรุปความสัมพันธ์ของหลักสูตรตลอดช่วงชั้นเป็นแผนภูมิการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แผนภูมิการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียง
ที่มา : สำนักประสานและพัฒนากิจการศึกษาคณะ (2550 : 2)

การบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษานั้น สามารถวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ที่สามารถนำมาบูรณาการสาระปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระในช่วงชั้นที่ 2 ดังนี้ (สำนักประสานและ พัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น, 2550 : 5 - 9)

3.4.1 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บูรณาการสอดคล้องกับการเรียนรู้ในเรื่อง ความสามารถในการอ่าน เพื่อวิเคราะห์ความ ตีความ สรุปความ หาคำสำคัญในเรื่องที่อ่านและใช้ แผนภาพโครงเรื่อง นำความรู้ความคิดจากการอ่านไปใช้แก้ปัญหาตัดสินใจ คาดการณ์ และใช้ การอ่านเป็นเครื่องมือการพัฒนาตน ความสามารถด้านการเขียน เขียนเรียงความ ข้อความชี้แจงการ ปฏิบัติงาน การรายงาน เขียนจดหมายสื่อสาร ได้เหมาะกับโอกาสและจุดประสงค์ เขียนเรื่องราว จากจินตนาการหรือเรื่องราวที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง โดยใช้ทักษะการเขียนและการคิด ค้นคว้า โดย ใช้ทักษะการเขียนจดบันทึกข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ เหตุการณ์ และการสังเกตอย่างเป็นระบบ สามารถสรุปความ วิเคราะห์เรื่อง ตามข้อเท็จจริง ด้านการพูด นักเรียนเข้าใจถ้อยคำ การใช้น้ำเสียง กิริยาท่าทางของผู้พูด สามารถรับสารจากการฟังและการดู โดยตั้งข้อสังเกตเปรียบเทียบกับ ประสบการณ์ในชีวิตจริง แสดงความรู้ ความคิดเห็น จากเรื่อง ที่ฟังและดูอย่างกว้างขวาง สามารถ สนทนาโต้ตอบพูดแสดง ความรู้ ความคิด พูดวิเคราะห์เรื่องราว พูดต่อหน้าชุมชนและพูดรายงาน

3.4.2 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ บูรณาการสอดคล้องกับการเรียนรู้ใน เรื่อง การมีความคิดรวบยอดและความรู้ลึก จึ้งจำนวน (Number Sense) พร้อมทั้งตระหนักถึง ความสมเหตุสมผลของคำตอบที่ได้ และสามารถสร้างโจทย์ได้ บวก ลบ คูณ หาร จำนวนนับ ศูนย์ เศษส่วนทศนิยมโดยการประมาณได้ เข้าใจเกี่ยวกับการประมาณค่า และนำไปใช้แก้ปัญหาได้ บอก เวลา ช่วงเวลา และจำนวนเงินได้ เข้าใจเกี่ยวกับการวัด เงิน เวลาไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ ต่างๆ ได้ อ่านและอภิปรายประเด็นต่าง ๆ จากแผนภูมิได้ ใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์ เทคโนโลยีแก้ปัญหาในสถานการณ์จริงได้ ให้เหตุผลประกอบการตัดสินใจและสรุปผลได้อย่าง เหมาะสม นำความรู้ทางคณิตศาสตร์ไปเชื่อมโยงในการเรียนรู้ นำความรู้และทักษะจากการ เรียนคณิตศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และในชีวิตจริงได้

3.4.3 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ บูรณาการสอดคล้องกับการเรียนรู้ใน เรื่อง การสังเกต สำรวจตรวจสอบอภิปราย และอธิบายความสัมพันธ์ของกลุ่มสิ่งมีชีวิตในแหล่งที่ อยู่ต่าง ๆ เขียนแผนภาพแสดงโซ่อาหาร และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับการ ดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต การสังเกต สำรวจตรวจสอบ อภิปราย และอธิบาย เกี่ยวกับ ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ผลของการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อมโดยธรรมชาติ และโดยมนุษย์ แสดงแนวคิดและร่วมปฏิบัติในการดูแล รักษา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วางแผนการสังเกต สำรวจ ตรวจสอบ หรือศึกษาค้นคว้า
 หลาย ๆ วิธี คาดการณ์สิ่งที่จะพบจากการสำรวจตรวจสอบ และเสนอวิธีการสำรวจตรวจสอบ

3.4.4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม บูรณาการ
 สอดคล้องกับการเรียนรู้ในเรื่อง การชื่นชมการทำความดีของบุคคลในสังคม รู้และปฏิบัติตนตาม
 หลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนเองนับถือ รวมทั้งตระหนักถึง
 ความสำคัญในวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคมที่มีความหลากหลายและยอมรับคุณค่าซึ่งกัน
 และกัน เข้าใจปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ผลิต และผู้บริโภคตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่อยู่
 จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เข้าใจระบบและวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถ
 นำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ เข้าใจระบบและวิธีการของสหกรณ์ รู้และเฉพาะ
 ความสำคัญ และความแตกต่าง ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติ
 ในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย เข้าใจสาเหตุผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
 และทรัพยากรในท้องถิ่นและประเทศ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับ
 สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ตระหนักถึงผลจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม
 ดำเนินชีวิตตามแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมแก้ปัญหาและ
 ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และมีทักษะ ในการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลข่าวสารด้าน
 สิ่งแวดล้อมจากแหล่งความรู้ในท้องถิ่น

3.4.5 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา บูรณาการสอดคล้องกับการ
 เรียนรู้ในเรื่อง ความเข้าใจผลกระทบของภาวะอ้วน ไซยา นูหรี สุรา สารเสพติด ภัยอันตราย และความ
 รุนแรงที่มีต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม และสามารถหลีกเลี่ยงได้

3.4.6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ บูรณาการสอดคล้องกับการเรียนรู้ในเรื่อง
 ความพึงพอใจและยอมรับในภูมิปัญญาของการสร้างงานทัศนศิลป์ การสืบทอดการทำงานศิลปะ
 ที่เกี่ยวข้องกันวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล ความพึงพอใจและ
 ยอมรับในภูมิปัญญาของการสร้างงานดนตรี การสืบทอดงานดนตรีที่เกี่ยวข้องกันวัฒนธรรม
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล ความพึงพอใจ และยอมรับในภูมิปัญญาของ
 การสร้างผลงาน การสืบทอดนาฏศิลป์ที่เกี่ยวข้องกันวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และสากล

3.4.7 กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี บูรณาการสอดคล้อง
 กับการเรียนรู้ในเรื่อง การใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการทำงาน
 อย่างคุ้มค่าและถูกวิธี การเลือกเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อ
 สังคมและสิ่งแวดล้อม เปรียบเทียบสิ่งของเครื่องใช้ หรือวิธีการที่ได้จากเทคโนโลยี ที่ใช้ภายใน

ท้องถิ่น ทั้งด้านคุณภาพความเหมาะสมเป็นที่ยอมรับ ความคุ้มค่าต่อการใช้งานและเลือกใช้ได้อย่างเหมาะสม ปลอดภัยและมีผลดีต่อสิ่งแวดล้อม

3.4.8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ภาษาต่างประเทศ บุคลากรสอดคล้องกับการเรียนรู้ในเรื่อง การใช้ภาษาต่างๆ เพื่อขอและให้ข้อมูลอธิบายเกี่ยวกับบุคคล และ สิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวันและสร้างองค์ความรู้ โดยใช้ประโยชน์จากสื่อการเรียนทางภาษา และผลจากการฝึกทักษะต่าง ๆ ให้ข้อมูลง่าย ๆ เกี่ยวกับตนเอง สิ่งแวดล้อม และสังคมใกล้ตัวด้วยข้อความสั้น ๆ

จากแนวทางในการบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระดังกล่าวนี้ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษาในแต่ละสถานศึกษาตามบริบทและศักยภาพ ของสถานศึกษา

3.5 แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ ผู้เรียน ควรให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ เป็นพื้นฐานไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริงในชีวิตประจำวัน รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไปนี้เป็นแนวทางให้ผู้สอนสามารถเลือกนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนได้ตามความเหมาะสม (สิริวรรณ ศรีพหล, 2550 : 16 - 20)

3.5.1 กิจกรรมการเรียง ค่าสอน โดยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจในค่านิยม (Value Clarification)

หลุยส์ ราทส์ (Louis Raths อ้างถึงใน สิริวรรณ ศรีพหล, 2548 : 16) ได้เสนอเทคนิคหรือกลยุทธ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการทำความเข้าใจในค่านิยมว่ามีอยู่หลายวิธีการ เช่น เอกสารค่านิยม การจัดลำดับ การลงคะแนนเสียง คำถามค่านิยม เป็นต้น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียง ผู้สอนอาจใช้เทคนิคของเอกสารค่านิยม (Value Sheet) โดยจัดทำเอกสารที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ให้ผู้เรียนอ่านเอกสารดังกล่าว แล้วใช้คำถามเป็นสื่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น ผู้เรียนจะทำความเข้าใจ โดยวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลต่างๆ แล้วเปรียบเทียบกับค่านิยมที่ตนเองมีอยู่ ผู้เรียนจะตัดสินใจเลือก โดยใช้เหตุผลและข้อมูลประกอบ เมื่อเห็นคุณค่าของค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว จะนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป เป็นต้น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจในค่านิยมนี้ นับว่า มีความเหมาะสมที่ผู้สอนจะนำไปใช้เพื่อจัดการเรียนการสอนเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เพราะการให้ผู้เรียนมีค่านิยมเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ควรให้ผู้เรียนได้พิจารณาเลือกงานเห็นคุณค่า และนำไปสู่การปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย

3.5.2 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการอภิปราย เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนแบบหนึ่งที่มีผู้เรียนได้รับประสบการณ์ของการทำงานแบบกลุ่ม เน้นการแสดงบทบาทของสมาชิกในกลุ่มที่เกี่ยวกับการเสนอความคิดเห็นต่อปัญหาหรือประเด็นที่นำมาเพื่อถกเถียงและยังต้องการให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจกระบวนการของกลุ่มอีกด้วย กิจกรรมการเรียนการสอนแบบอภิปรายจึงเป็นเทคนิคเบื้องต้นที่สำคัญมากในการช่วยให้การทำงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพ (สิริวรรณ ศรีพหล, 2550 : 17)

กิจกรรมการอภิปรายเน้นการฝึกฝนทักษะในการคิด เช่น คิดในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล คิดในเชิงเปรียบเทียบ คิดอย่างมีลำดับ คิดแยกแยะ เป็นต้น และที่สำคัญที่สุด กิจกรรมการอภิปรายเน้นทักษะการทำงานร่วมกับกลุ่ม เพราะกิจกรรมการอภิปรายเริ่มตั้งแต่การวางแผนการอภิปราย การดำเนิน การอภิปราย และการแสดงความคิดเห็น การทำงานในลักษณะนี้ จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มด้วย นอกจากนี้ การอภิปรายยังส่งเสริมการยอมรับซึ่งกันและกัน ยอมรับผู้อื่น ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น บางครั้งก็เป็นผู้นำ บางครั้งก็เป็นผู้ตาม กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการอภิปรายนั้น ผู้สอนอาจเลือกรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งของการอภิปรายได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ เช่น วัตถุประสงค์ เนื้อหา ระยะเวลา ผู้เรียน สถานที่ เป็นต้น รูปแบบการอภิปรายที่นิยมนำมาปฏิบัติในห้องเรียน ได้แก่ การอภิปรายแบบกลุ่มใหญ่และการอภิปรายแบบกลุ่มย่อย ซึ่งการอภิปรายแบบกลุ่มย่อยนี้สามารถแยกออกได้หลายรูปแบบด้วยกัน เช่น แบบระดมความคิด แบบอภิปรายคู่ แบบซิมโพเซียม แบบซุบซิบปรึกษา แบบโต้ว่าที่ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมแบบอภิปรายนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงมากที่สุดคือ การกำหนดหัวข้อหรือประเด็นการอภิปราย เพราะถ้าหัวข้อการอภิปรายมีประโยชน์หรือเป็นที่สนใจต่อผู้อภิปรายแล้ว การอภิปรายจะมีคุณค่าและบรรลุเป้าหมาย ก่อประโยชน์แก่ผู้เรียนด้วยการเรียนการสอน เรื่องพัฒนาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้สอนอาจใช้วิธีการอภิปรายโดยตั้งประเด็นหรือหัวข้อที่เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แล้วให้ผู้เรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็น ผู้เรียนจะแสดงความรู้และทัศนคติของตนออกมา และยังมีโอกาสรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนคนอื่น ๆ ทำให้มีการพัฒนาความรู้เรื่องหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีเจตคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาเรื่องนี้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้อง

3.5.3 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง สถานการณ์จำลอง คือ การนำเอาสถานการณ์จริงมาจัดใหม่หรือจัดจำลอง แต่พยายามให้มีสภาพใกล้เคียงกับความเป็นจริง

มากที่สุด แล้วให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ เพื่อแก้ปัญหาหรือปฏิบัติงาน การจัดสถานการณ์จำลองให้ผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกแก้ปัญหา การควบคุมสถานการณ์ การตัดสินใจ ตลอดจนการทำงานเป็นกลุ่มภายใต้สภาพแวดล้อมสมจริง ทักษะที่ได้รับจากการฝึกฝนดังกล่าวแล้ว จะทำให้เขาคุ่นเคย และเมื่อได้พบกับสถานการณ์คล้าย ๆ กัน จะสามารถควบคุมสถานการณ์นั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สถานการณ์จำลองในการซื้อขาย สถานการณ์จำลองในการบริหาร เป็นต้น กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนเรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ผู้สอนอาจนำสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของครอบครัว การประกอบอาชีพในชุมชน สภาพเศรษฐกิจของชุมชนหรือประเทศ เป็นต้น มาจัดจำลองให้เหมือนจริงไว้ในห้องเรียน แล้วให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ เป็นการฝึกทักษะการเผชิญกับสถานการณ์จำลอง ผู้สอนอาจแนะนำให้ผู้เรียนใช้แนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวในการแก้ปัญหาหรือใช้เป็นแนวทางโดยแรงความคิดเห็นต่อสถานการณ์จำลองนั้น ๆ (สิริวรรณ ศรีพหล, 2550 : 18)

3.5.4 กิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือ กิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือ เป็นกิจกรรมการเรียนอย่างหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาทักษะการทำงาน ร่วมกัน โดยผู้สอนจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่มในลักษณะกลุ่มย่อย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่มีความสามารถแตกต่างกันไปให้มาทำงานร่วมกันและรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งสมาชิกในกลุ่มจะต้องรับผิดชอบหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายเท่า ๆ กัน ต้องรับผิดชอบต่อกันด้วย กิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือจะช่วยให้ผู้เรียนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การช่วยเหลือพึ่งพากัน อันเป็นผลให้การทำงานกลุ่มบรรลุเป้าหมาย

หลักการพื้นฐานของการเรียนแบบร่วมมือนั้น สมาชิกในกลุ่มมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันในทางบวก ร่วมกันทำงาน เพื่อให้งานของกลุ่มประสบความสำเร็จ สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์แบบส่งเสริมกัน มีการปรึกษาหารือมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รับฟังข้อเสนอแนะของสมาชิก เอาใจใส่ต่อสมาชิกด้วยกัน และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สมาชิกแต่ละคนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่องานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งสมาชิกมีการใช้ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการทำงานเป็นกลุ่มที่จะช่วยให้กลุ่มประสบความสำเร็จ เช่น ทักษะการเป็นผู้นำ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการสื่อสาร เป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนแบบร่วมมือนี้ ผู้สอนอาจจัดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แบบสแตด (STAD) แบบจิกซอว์ (Jigsaw) แบบกลุ่มศึกษาค้นคว้า (G - I หรือ Group Investigation) เป็นต้น จากคุณค่าของกิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือ โดยเฉพาะส่วนที่เป็นการทำงานร่วมกันโดยสมาชิกในกลุ่มมีความสามารถแตกต่างกันนั้น จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้น

การช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อไป (สิริวรรณ ศรีพหล, 2550 : 18)

3.5.5 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการแก้ปัญหา เป็นวิธีการสอนอีก แบบหนึ่งที่น่ามุ่งเน้นให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบหรือแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยเสนอในรูปของคำถามหรือปัญหาที่น่าสนใจ แล้วให้ผู้เรียนหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น กิจกรรมดังกล่าวได้ใช้ขั้นตอนของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วยขั้นตอน การกำหนดปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหา การตั้งสมมติฐาน การเก็บและการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล กิจกรรมแบบแก้ปัญหามีสามารถนำไปใช้กับทุกกลุ่มสาระวิชา ตลอดจนใช้ได้กับการจัดกิจกรรมทั้งเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้สอนอาจใช้วิธีการแก้ปัญหานั้น เช่น เสนอเรื่องปัญหาความยากจนของชุมชนหรือ เอง ประเทศแล้วให้ผู้เรียนแก้ปัญหามาตามขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น โดยให้ผู้เรียนร่วมกันคิด แก้ปัญหา โดยใช้แนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหา เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ในการเรียนการสอนด้วยวิธีการแก้ปัญหานั้น เป็นวิธีการที่น่าสนใจมาก เพราะมุ่งที่ตัวผู้เรียนให้เป็นผู้แก้ปัญหา ผู้เรียนจะเรียนรู้ว่าบทบาทและหน้าที่ของพลเมืองดีเมื่อเผชิญกับปัญหาจะมีวิธีการแก้ปัญหาและการตัดสินใจอย่างไรจึงจะถูกต้องที่สุด ดังนั้น การนำกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการแก้ปัญหามาใช้จัดการเรียนการสอนเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงไปแก้ปัญหาเมื่อต้องพบกับวิกฤติหรือปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต

3.5.6 กิจกรรมการเรียนรู้โดยการให้โครงการ เป็นกิจกรรมที่น่ามุ่งให้ ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้อย่างมีคุณค่าและมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนมีโอกาสลงมือทำงานร่วมกัน หรืออาจทำงานเป็นรายบุคคลภายใต้สถานการณ์จริง โดยผู้เรียนเป็นผู้เลือกและกำหนดงานหรือโครงการที่จะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง โดยโครงการนั้นเกี่ยวข้องกับบทเรียน เป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการเรียนให้มากขึ้น ขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้โครงการ ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเลือกหัวข้อเรื่องเพื่อกำหนดเป็นโครงการ การวางแผนการดำเนินงาน การลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนที่ได้วางแผนไว้แล้ว และการประเมินผลโครงการ ในการจัดการเรียนการสอนเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้สอนอาจจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโครงการ โดยให้ผู้เรียนคิดโครงการที่ต้องใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น โครงการการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน เป็นต้น (สิริวรรณ ศรีพหล, 2550 : 19 - 20)

แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนข้างต้น ผู้สอนอาจสามารถนำไปใช้จัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง ฝึกคิด ฝึกอภิปราย ทั้งนี้ ผู้สอนต้องคำนึงถึงพื้นฐานของผู้เรียนและระยะเวลาด้วย แนวการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน และแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว สามารถใช้เป็นแนวทางให้โรงเรียน ผู้สอนสามารถเลือกนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบรรลุผล โดยเป้าหมายสำคัญคือ มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จนนำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลในทางดีงามในชีวิตและการทำงาน เพื่อให้ชีวิตมีคุณค่าอย่างแท้จริง เมื่อเยาวชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแล้ว ย่อมกลับมาเป็นกำลังสำคัญของชุมชนและประเทศต่อไป ทำให้การพัฒนาประเทศเกิดกรรมสมคุณ มั่นคง และยั่งยืน ในที่สุด

4. การประเมินหลักสูตร

4.1 ความหมายของการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรนั้นมีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึง ความหมายของการประเมินหลักสูตรในลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ดังนี้

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Good, 1973 : 210) ได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ว่าเป็นการประเมินผลของกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะจุดประสงค์ของการตัดสินใจในความถูกต้องของจุดมุ่งหมาย ความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเนื้อหา และผลสัมฤทธิ์ของวัตถุประสงค์เฉพาะซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจในการวางแผนการจัดการ โครงการให้ต่อเนื่อง และการหมั่นวิพากษ์วิจารณ์โครงการต่าง ๆ ที่จะจัดขึ้น

สตัฟเฟิลบีม และคณะ (Stufflebeam et al, 1986 : 3) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่า คือ กระบวนการแสวงหาข้อมูล เก็บข้อมูล เพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกที่ดีกว่าอื่น

สมิต คุณานุกร (2523 : 26) สรุปความหมายของการประเมินหลักสูตรว่า เป็นการติดตามหาคำตอบว่าหลักสูตรที่นำออกมาใช้เหมาะสมหรือไม่ประการใด ต่อสภาพที่เป็นจริง หลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่กำหนดไว้ในความมุ่งหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และอะไรที่เป็นสาเหตุ การประเมินหลักสูตรเพื่อตัดสินผลของหลักสูตรนั้นมีขอบเขตรวมถึงการวิเคราะห์ตัวหลักสูตร การวิเคราะห์กระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้ การวิเคราะห์สัมฤทธิ์ผลในการเรียนของนักเรียน การวิเคราะห์โครงการประเมินหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 25) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรว่า เป็นการพิจารณาคุณค่าของหลักสูตร โดยใช้ผลการวัดในแง่มุมต่าง ๆ นำมาพิจารณาร่วมกันเพื่อสรุปว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีคุณค่าอย่างไร มีคุณภาพดีหรือไม่เพียงใด เมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีส่วนใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข

ทิสนา แคมมณี (2535 : 78) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่า หมายถึง การรวบรวมข้อมูลและการนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจในเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมหลักสูตร การศึกษา

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 25) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจข้อบกพร่องหรือปัญหา เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรให้มีคุณภาพดีขึ้น หรือตัดสินคุณค่าของหลักสูตรนั้น

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546 : 32) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรคือ กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่า หลักสูตรนั้น ๆ มีประสิทธิภาพดีหรือไม่ เมื่อนำไปใช้แล้วบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีอะไรที่ต้องแก้ไขเพื่อนำผลที่ได้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่ดีกว่าต่อไป

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 95) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรว่า หมายถึง การพิจารณาเปรียบเทียบตัดสินเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบหลักสูตรว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีความสอดคล้องระหว่างมาตรฐาน ความมุ่งหวังและการปฏิบัติจริงเพียงใด หลักสูตรนั้นมีประสิทธิภาพเพียงใด มีผลกระทบอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ปรับปรุงหลักสูตรนั้นให้ดีขึ้น การพัฒนาหลักสูตรจะขาดการประเมินหลักสูตรไม่ได้เลย

จากความหมายของการประเมินหลักสูตรดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการประเมินหลักสูตร หมายถึง กระบวนการพิจารณาและตัดสินคุณค่าของหลักสูตร โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร และผลผลิตของหลักสูตรเพื่อนำผลการประเมินไปพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับผู้เรียนและสถานศึกษา

4.2 แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบในการประเมินหลักสูตร

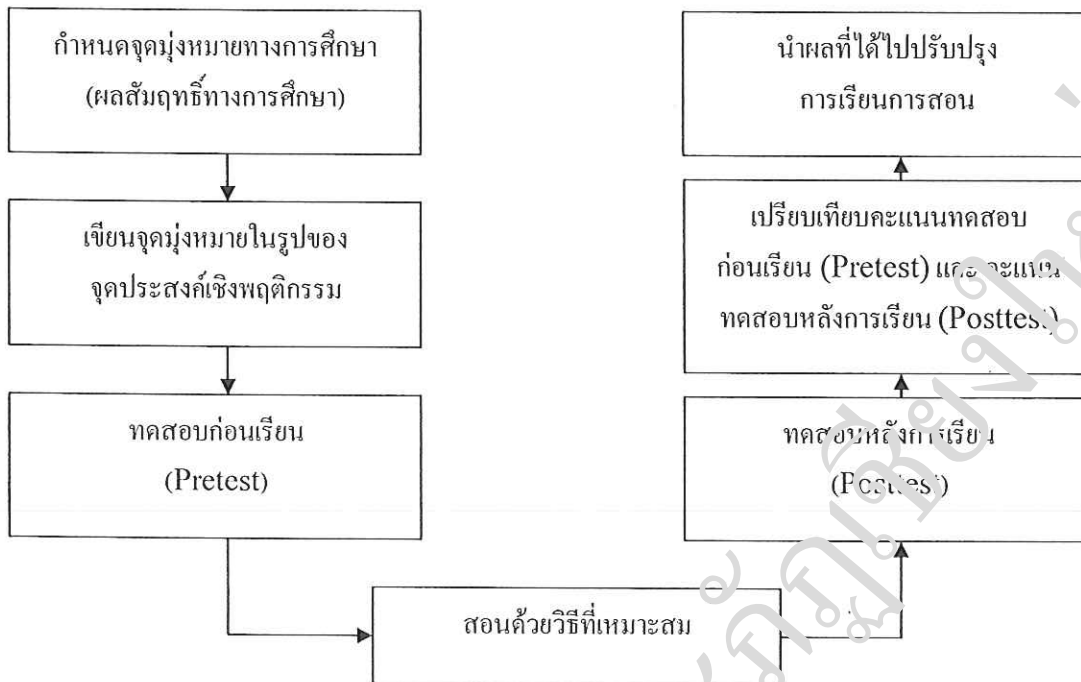
การประเมินหลักสูตรนั้น มีรูปแบบการประเมินที่หลากหลาย จึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจทฤษฎี และหลักการ ของรูปแบบการประเมินเพื่อให้สามารถเลือกใช้รูปแบบการประเมินหลักสูตรได้อย่างเหมาะสมกับสภาพบริบทที่จะประเมิน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตร

สุวิมล ติรกานันท์ (2547 : 41) ได้แบ่งรูปแบบของการประเมิน ออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมาย (Objective Based Model) ในกลุ่มนี้มุ่งให้ความสนใจเปรียบเทียบผลที่ได้รับกับวัตถุประสงค์ นักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ ไทเลอร์ (Tyler) ครอนบราก (Cronbach) และ โพรวัส (Provus) กลุ่มที่ 2 รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Judgmental Evaluation Model) ในกลุ่มนี้ให้ความสนใจกับการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมิน นักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ สเตค (Stake) สคริฟเวน (Scriven) และ โพรวัส(Provus) และกลุ่มที่ 3 รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision – Oriented Evaluation Model) กลุ่มสุดท้ายนี้เป็นกลุ่มที่มุ่งผลิตสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ นักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ สตัฟเฟิลบีม (Stafflebeam) และอัลคิน (Alkin) ในที่นี้จะนำเสนอแบบจำลองที่สำคัญและใช้กันมากในการประเมินหลักสูตร ดังนี้

4.2.1 รูปแบบการประเมินของไทเลอร์

ไทเลอร์ (Tyler, 1949 อ้างถึงใน สุวิมล ติรกานันท์, 2547 : 41) ได้พัฒนารูปแบบการประเมินขึ้นในปี ค.ศ. 1942 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการประเมินผลทางการศึกษา ประเด็นที่ใช้ในการประเมินคือ วัตถุประสงค์ เป็นการตรวจสอบว่าผลการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ มุ่งเน้นที่การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่เป็นผลมาจากการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งมีขั้นตอนการประเมิน ดังภาพที่ 2.2

รูปแบบการประเมินของไทเลอร์

ภาพที่ 2.2 แผนภูมิแสดงรูปแบบการประเมินหลักสูตรของไทเลอร์

ที่มา : อ้างถึงใน สุวิมล ศิวภาพันธ์ (2547 : 41)

ส. วาสนา ประवालพฤษย์ (2544 : 104 - 105) ได้กล่าวถึง การประเมินหลักสูตรของ ไทเลอร์ว่า เริ่มจากการสร้างหรือตั้งจุดประสงค์ของโครงการที่กว้าง ๆ แยกจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ออกเป็นประเภท เขียนจุดประสงค์ในรูปของพฤติกรรมที่สามารถแสดงออกมาได้หรือเขียน จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม กำหนดกระบวนการที่จะทำให้จุดประสงค์นั้นบรรลุ เลือกหรือพัฒนา วิธีการวัด เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของนักเรียน เปรียบเทียบข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา กับพฤติกรรมที่ได้กำหนดไว้ตามจุดประสงค์ กระบวนการของไทเลอร์นี้ จะยึดจุดประสงค์หลัก ถ้าพบว่าจุดประสงค์บรรลุตามที่กำหนดไว้ จะมีการตัดสินใจเกิดขึ้น แต่ถ้าจุดประสงค์ไม่บรรลุ หรือบรรลุเพียงบางส่วนก็จะมี การตัดสินใจในทางเลือกอื่นที่แตกต่างกันออกไป การประเมิน หลักสูตรตามรูปแบบของไทเลอร์มีจุดอ่อน คือ การมุ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทำให้ การประเมินขาดสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ไทเลอร์ เป็นผู้ที่วางรากฐาน การประเมินหลักสูตรโดยเป็นผู้ริเริ่มให้คำนิยามการศึกษาว่า การศึกษาคือ การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ดังนั้นการประเมินหลักสูตรจึงเป็นการเปรียบเทียบว่าพฤติกรรมของผู้เรียน ที่เปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้หรือไม่ โดยการศึกษารายละเอียดของ

องค์ประกอบของกระบวนการจัดการศึกษา 3 ส่วน คือ จุดมุ่งหมายทางการศึกษา การวัดประสิทธิผลการเรียนรู้ และการตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน

ไทเลอร์มีความเชื่อว่า จุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้อย่างชัดเจนรัดกุมและเฉพาะเจาะจง จะเป็นแนวทางในการประเมินผลในภายหลัง เนื่องจากพื้นฐานของการจัดทำหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์ คือ ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องสามารถวางจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียน เปลี่ยนหรือมีพฤติกรรมเมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วอย่างไร และพยายามจัดประสิทธิผลการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ บทบาทของการประเมินหลักสูตรจึงอยู่ที่การดูผลผลิตของหลักสูตรว่าตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดหรือไม่ แนวคิดนี้จึงยึดความได้เรื่องของจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Goal Attainment Model) ซึ่งไทเลอร์มีความเห็นว่าจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร คือ เพื่อตัดสินว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษา ที่ตั้งไว้ในรูปแบบของจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่ ส่วนใดที่ประสบผลสำเร็จก็อาจเก็บไว้ใช้ได้ต่อไป แต่ส่วนใดที่ไม่ประสบผลสำเร็จก็จะปรับปรุงแก้ไขต่อไป เพื่อประเมินค่าความก้าวหน้าทางการศึกษาของกลุ่มประชากรขนาดใหญ่เพื่อให้สาธารณชนได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและเข้าใจ ปัญหาความต้องการของการศึกษา และเพื่อใช้ข้อมูลนั้นเป็นแนวทางในการปรับปรุงนโยบายทางการศึกษาที่คนส่วนใหญ่เห็นด้วย ด้วยเหตุนี้การประเมินหลักสูตรจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนและของการประเมินคุณค่าของหลักสูตรด้วย

สรุปได้ว่า การประเมินหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์ นั้นเป็นการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายของการประเมินเป็นหลัก และให้ความสำคัญกับผลผลิตจากการใช้หลักสูตร เพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตร ซึ่งถ้าหลักสูตรนั้นประสบผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก็ควรใช้ต่อไป แต่ถ้าไม่ประสบผลสำเร็จในการใช้หลักสูตร ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขใหม่

4.2.2 รูปแบบการประเมินของครอนบาค

ครอนบาค (Cronbach, 1989 อ้างถึงใน สุวิมล ติรกานันท์, 2547 : 43) ได้พัฒนาแบบจำลองขึ้นในปี ค.ศ. 1963 จุดเน้นของแบบจำลองนี้เป็นการประเมิน เพื่อสร้างสารสนเทศในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงรายวิชา การปรับปรุงตัวนักเรียน และการจัดการบริหาร

วิธีการประเมินประกอบด้วย ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ประเมินกระบวนการเรียนการสอน ประเมินประสิทธิภาพ ประเมินทัศนคติ การติดตามผลหลังการเรียนรู้ วิธีประเมินตามแนวความคิดของครอนบาค เป็นการประเมินที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ กระบวนการประเมินที่มีระบบสามารถช่วยตัดสินใจที่มีเหตุผลได้ การประเมินทำหน้าที่หลายประการในด้านการศึกษา ได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรการตัดสินใจเกี่ยวกับตัวบุคคล

และการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดระบบการบริหาร ไม่ควรนำ ผลงานหรือผลการปฏิบัติของนักเรียน เพียงอย่างเดียวมาเป็นเกณฑ์สำหรับการประเมินหลักสูตร เพราะยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่สำคัญและเกี่ยวข้องจะต้องนำมาร่วมพิจารณาด้วย มีปัจจัยหลายอย่างในการพิจารณาการประเมิน ดังนั้นจึงต้องเลือกวิธีการวัดและเครื่องมือหลายแบบให้เหมาะสม และครอบคลุมปัจจัยเหล่านี้

การนำแนวคิดของครอนบาคมาใช้ในการวางแผนการประเมิน ควรจะต้องดำเนินการโดยการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะประเมิน เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงหลักสูตร ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลา งบประมาณ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น ไม่ควรนำหลักสูตรให้ไปเปรียบเทียบกับหลักสูตรเก่า เพราะการเปรียบเทียบโดยผลรวมนั้น ไม่อาจจะให้ข้อมูลที่สำคัญได้ จึงควรรวบรวมข้อมูลจากหลักสูตรใหม่ในทุก ๆ ด้านใช้เกณฑ์หลาย ๆ อย่างในการพิจารณาพฤติกรรมของนักเรียน นอกเหนือไปให้พิจารณาใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพหลาย ๆ แบบที่สามารถอธิบายให้เกิดความเข้าใจผลการประเมินให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

4.2.3 รูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์

โรเบิร์ต แฮมมอนด์ (Hammond, 1973 อ้างถึงใน สุวาทสนา ประวาลพฤกษ์, 2544 : 108) มีแนวคิดในการประเมินหลักสูตร โดยยึดจุดประสงค์เป็นหลักคล้ายกับของไทเลอร์ แต่แฮมมอนด์ ได้เสนอแนวคิดที่ต่างจากของ ไทเลอร์ โดยกล่าวว่า การประเมินผลควรที่จะประเมินองค์ประกอบต่าง ๆ ในรูปของปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่ในภาวะทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ (Dimension) ใหญ่ ๆ มิติทั้งสามได้แก่ มิติด้านการสอน มิติด้านสถาบัน และมิติด้านพฤติกรรม แต่ละมิติจะประกอบด้วยตัวแปรที่สำคัญ ๆ อีกหลายตัวแปร ความสำเร็จของหลักสูตรขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในมิติต่าง ๆ เหล่านี้

แนวคิดการประเมินหลักสูตรของแฮมมอนด์นี้ เริ่มด้วยการประเมินหลักสูตรที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ แล้วจึงเริ่มกำหนดทิศทางและกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ขั้นตอนของการประเมินหลักสูตรนั้นต้องกำหนดสิ่งที่จะต้องประเมิน ควรเริ่มต้นด้วยวิชาใดวิชาหนึ่งในหลักสูตร เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และจำกัดระดับของชั้นเรียน กำหนดตัวแปรในมิติการสอนและมิติสถาบันให้ชัดเจน กำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยต้องระบุถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงว่าประสบผลสำเร็จตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ เงื่อนไขของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น และเกณฑ์ของพฤติกรรมที่บอกให้รู้ว่านักเรียนประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์มากน้อยเพียงใด ประเมินพฤติกรรมที่ระบุไว้ในจุดประสงค์ ผลที่ได้จากการประเมินจะเป็นตัวกำหนดพิจารณาหลักสูตร ที่ดำเนินการใช้อยู่ เพื่อตัดสินใจรวมทั้งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรวิเคราะห์ผลภายในองค์ประกอบและ

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมแท้จริงที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นผลสะท้อนกลับไปสู่พฤติกรรมที่ตั้งจุดประสงค์ไว้ และเป็นการตัดสินใจว่าหลักสูตรนั้นมีประสิทธิภาพเพียงใด โดยพิจารณาจากสิ่งที่เปลี่ยนแปลงปรับปรุง

สรุปได้ว่าแนวคิดในการประเมินหลักสูตรของแฮมมอนด์นี้ใช้แนวคิดของไทเลอร์เป็นพื้นฐานในการกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมและการใช้ข้อมูลจากการประเมินผลในการปรับปรุงจุดประสงค์ของหลักสูตร และแฮมมอนด์ได้ให้แนวคิดที่เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ตัวแปรของมิติด้านการสอนและมิติด้านสถาบัน ซึ่งอาจจะมีผลต่อความสำเร็จของหลักสูตร

4.2.4 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสคริฟเวน

สคริฟเวน (Scriven, 1967 อ้างถึงใน สุวิมล ติรกานันท์, 2547 : 43) เป็นผู้คิดค้นวิธีการประเมินผลโดยที่ไม่ยึดเป้าหมาย เขาไม่เห็นด้วยกับการประเมินที่คำนึงถึงแค่จุดประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้ก่อน เพราะจะก่อให้เกิดความลำเอียงในการประเมินว่าจะต้องตรวจสอบให้ตรงกับจุดประสงค์ให้ได้เท่านั้น ซึ่งจะทำให้ประเมินในสิ่งที่เกิดขึ้นจริงไม่ได้ครบถ้วนแน่นอน สคริฟเวนได้เสนอว่า ในการประเมินนั้น ผู้ประเมินควรที่จะประเมิน สิ่งที่เกิดขึ้นจริง ๆ และจะสังเกตพฤติกรรมและสภาพการณ์รวมทั้งผลต่าง ๆ ที่ได้รับ ผู้ประเมินจะมีความเป็นอิสระในการเก็บข้อมูลทุกชนิดที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งที่สังเกตได้ และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตมักจะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งอาจจะได้ข้อค้นพบต่าง ๆ มากมาย นอกเหนือจากการได้ข้อค้นพบเพียงว่าหลักสูตรได้บรรลุจุดประสงค์หรือไม่อย่างไร เช่น อาจได้ข้อสรุปว่าหลักสูตรที่ประเมินอยู่นั้นคุ้มกับการลงทุนหรือไม่

ปิยะดา พูลทาจาร์ (2547 : 105) กล่าวว่า สคริฟเวน ได้เสนอแบบจำลองนี้ขึ้นในปี ค.ศ. 1967 โดยแบ่งการประเมินเป็น 2 ส่วนคือ การประเมินความก้าวหน้าของโครงการ (Formative Evaluation) และการประเมินผลสรุปของโครงการ (Summative Evaluation) โดยการประเมินทั้ง 2 แบบมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบรายละเอียดของ Formative Evaluation & Summative Evaluation

รายละเอียด	Formative Evaluation	Summative Evaluation
1. วัตถุประสงค์	ปรับปรุงโครงการ	ยุติ หรือขยายโครงการ
2. ผู้ใช้ผลประโยชน์	ผู้บริหารและคณะผู้ดำเนินการ	ผู้บริหารระดับนโยบายหรือเจ้าของทุน
3. ผู้ประเมิน	บุคคลภายในโครงการ	บุคคลภายในและภายนอกโครงการ
4. ลักษณะการเก็บข้อมูล	เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เก็บข้อมูลเป็นระยะ	เป็นทางการ เก็บเพียงครั้งเดียวตอนสิ้นสุดโครงการ
5. กลุ่มตัวอย่าง	ขนาดเล็ก	ขนาดใหญ่และครอบคลุมเป้าหมาย
6. ประเด็นคำถาม	ทำอะไร ทำได้เท่าไร มีอะไรต้องปรับปรุง ต้องการทรัพยากรอะไรเพิ่มขึ้นอีก มีปัญหาอุปสรรคอะไร	มีผลอะไรเกิดขึ้น ถ้าใช่ช่วย เป็นอย่างไร ควรยุติหรือขยายโครงการ

จุดเด่นสำคัญของแบบประเมินผลโดยไม่มีจุดเป้าหมายของสคริปต์เวเน คือ เป็นการประเมินผลทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรทั้งที่คาดหวังไว้และไม่คาดหวังไว้ เป็นการขยายแนวคิดของไทเลอร์ แต่สคริปต์เวเน ก็ไม่ได้มีการเสนอแนะอะไรเกี่ยวกับวิธีการประเมินองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร จึงเป็นแต่เพียงการเสนอรูปแบบรวมๆ ของการประเมินผลตามทัศนะของเขาเท่านั้น

4.2.5 รูปแบบการประเมิน หลักสูตรของสเตค

ปียะดา กุศลธรรม (2547 : 102) ได้กล่าวถึง รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสเตค (Stake) ว่าเป็นรูปแบบของการประเมินหลักสูตรที่ยึดเกณฑ์เป็นหลัก สเตค ได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่าเป็นการบรรยายและตัดสินคุณค่าของหลักสูตร ซึ่งเน้นในเรื่องการบรรยายสิ่งที่จะถูกประเมิน โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตัดสินคุณค่า โดยสเตคมีจุดมุ่งหมายที่จะประเมินหลักสูตรโดยการประเมินส่วนประกอบของการจัดการเรียนการสอนหลาย ๆ ส่วน แม้เพียงแต่จะพิจารณาเฉพาะผลที่เกิดจากการใช้หลักสูตรเท่านั้น ทั้งนี้เพราะ สเตคมีความเชื่อว่าผลสำเร็จของหลักสูตรไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าผู้เรียนจะสามารถบรรลุถึงจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น ผู้เรียนไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ อาจจะมาจากองค์ประกอบด้านเวลา กล่าวคือให้เวลากับผู้เรียนไม่เพียงพอ หรือเวลาที่จัดไม่เหมาะสม เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่หลักสูตรนั้นอาจจะดีอยู่แล้วก็ได้ ดังนั้นถ้าจะพิจารณาเฉพาะ

ด้านของผลลัพธ์ของการใช้หลักสูตรอย่างเดียวยังจะไม่ได้รับข้อมูลเพียงพอในการที่จะตัดสินว่าหลักสูตรนั้นดีหรือไม่ดี และจะมองไม่เห็นช่องทางที่ชัดเจนและครอบคลุมในการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 96 - 97) กล่าวว่า สเตค ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการประเมินโปรแกรมการศึกษาหรือหลักสูตรว่า ไม่ว่าจะเป็หลักสูตรประเภทใด หรือระดับใด ควรทำการประเมินอย่างมีแบบแผนมีความละเอียดและสมบูรณ์ ทั้งนี้ต้องประเมินให้ครบทั้งด้านสิ่งที่มาก่อนหรือตัวป้อน กระบวนการ และผลที่เกิดขึ้นหรือผลผลิต โดยใช้ฐานที่สำคัญ 2 ฐาน คือ การบรรยาย และการตัดสิน และใช้การเปรียบเทียบทั้งกับมาตรฐานกับโปรแกรมหรือหลักสูตรอื่น ๆ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

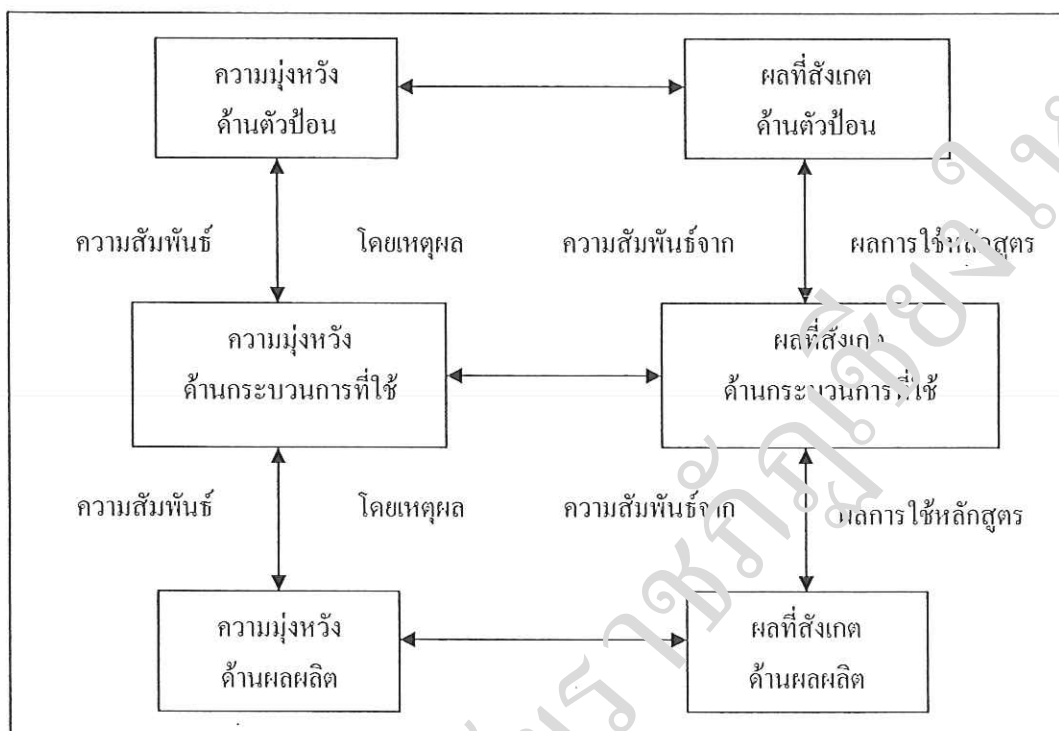
4.2.5.1 ตัวป้อน (Antecedent) คือ สภาพที่มีมาก่อนการเรี ยนการสอน ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผลที่เกิดขึ้นหรือผลผลิต (Outcome) อันได้แก่ ด้านนักเรียน เช่น ความถนัด ความสนใจ ประสบการณ์เดิม ฯลฯ ด้านครู เช่น วุฒิ ความเข้าใจ และความพร้อมที่มีต่อการสอนหลักสูตรใหม่นั้น เนื้อหาสาระของบทเรียน วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น แผนภูมิ บัตรคำ รูปภาพ หุ่นจำลอง หนังสือเรียนเอกสารประกอบ การสอน ฯลฯ บริเวณโรงเรียน ระบบการจัดโรงเรียน ชุมชน

4.2.5.2 กระบวนการ (Transaction) คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู นักเรียนกับนักเรียน ผู้เขียนกับผู้อ่าน ผู้ปกครองกับผู้นะแนว นอกจากนี้ยังหมายถึง ลำดับกิจกรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นกระบวนการของการศึกษา เช่น การให้ชมภาพยนตร์ การอภิปรายกลุ่ม การทำการบ้าน การเขียนวิจารณ์ที่ปรายงาน การดำเนินการสอน ฯลฯ

4.2.5.3 ผลผลิต (Outcome) คือ ผลจากการสอนได้แก่ ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน เช่น ความสามารถ ผลสัมฤทธิ์ ภาวะ เจตคติ ที่มีต่อวิชาและการเรียนการสอน ผลกระทบที่มีต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผลกระทบที่มีต่อครู ผู้บริหาร ผู้นะแนว ฯลฯ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในการเรียน ความสุขของอุปกรณ์ต่าง ๆ ค่าใช้จ่าย

การพิจารณาผลผลิตดังที่กล่าวนี้ จะไม่พิจารณาเฉพาะผลผลิตที่มีหลักฐานหรือที่ปรากฏหลังจากบทเรียนเท่านั้น แต่จะพิจารณาไปถึงการนำไปใช้ การถ่ายโอนการเรียนรู้ และผลในด้านช่วยเสริมการเรียนรู้ใหม่ ซึ่งกว่าจะวัดได้อาจหลังจากเรียนจบไปแล้ว กระบวนการประเมิน แบ่งออกเป็น 2 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 พิจารณาความสัมพันธ์ และความสอดคล้องของข้อมูลต่าง ๆ ในด้านตารางการบรรยาย ชั้นที่ 2 ตัดสินโดยเปรียบเทียบกับมาตรฐาน และเปรียบเทียบกับหลักสูตรอื่น

การพิจารณาความสัมพันธ์และความสอดคล้องของข้อมูลบรรยายนำข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้แล้วมาพิจารณาถึงความสัมพันธ์และความสอดคล้องของข้อมูล โดยพิจารณาตามข้อมูลดังภาพ

ภาพที่ 2.3 แผนภูมิแสดงการพิจารณาข้อมูลด้านการบรรยาย

ที่มา : ปิยะดา พุฒทาจักษ์ (2547 : 103)

การพิจารณาความสัมพันธ์พิจารณาว่าในแต่ละแถวมีความสอดคล้อง (Congruence) ระหว่างความมุ่งหวังกับผลที่สังเกตหรือไม่ นั่นคือพิจารณาว่า ตามที่ได้วางแผนหรือมุ่งหวังไว้นั้นในความเป็นจริงแล้วเป็นอย่างไร มีอะไรเหลือมล้ำกันอยู่เปรียบเทียบแต่ละรายการไป ตัวอย่าง เช่น ด้านตัวป้อน ตั้งใจจะใช้อุปกรณ์ชนิดใด คุณภาพขนาดไหน เวลาสอนจริงมีอุปกรณ์ต่าง ๆ ครบหรือไม่ มีคุณภาพดังที่มุ่งหวังไว้หรือไม่ ฯลฯ ด้านกระบวนการสังเกตจากเวลาที่วางแผนว่าจะใช้กับเวลาที่ใช้จริงเท่ากันหรือไม่ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ตามที่มุ่งหวังไว้สอดคล้องกับในเวลาสอนจริงหรือไม่ ด้านผลผลิต ผลจากการใช้หลักสูตรนั้นสอดคล้องกับที่ได้มุ่งหวังไว้หรือไม่ เป็นต้น และจะต้องมีการตัดสินโดยเปรียบเทียบกับมาตรฐาน และเปรียบเทียบกับหลักสูตรอื่น ในการประเมินจะต้องมีมาตรฐานที่ชัดเจนเพื่อใช้สำหรับเปรียบเทียบ และการประเมินหลักสูตรนอกจากจะเปรียบเทียบผล

ของการใช้หลักสูตรนั้นกับมาตรฐานดังกล่าวแล้ว ควรเปรียบเทียบข้อมูลในตารางการบรรยายของหลักสูตรนั้นกับข้อมูลดังกล่าวของหลักสูตรอื่นอีกด้วย จึงจะทำให้การประเมินมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 96 - 99) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร มีรูปแบบการประเมินอยู่หลายรูปแบบ บางรูปแบบจะประเมินเฉพาะองค์ประกอบส่วนเดียวในระบบหลักสูตร เช่น การประเมินวัตถุประสงค์ หรือ การประเมินผลผลิต เป็นต้น บางรูปแบบจะประเมินครอบคลุมระบบของหลักสูตรบางส่วน หรือทั้งระบบ ซึ่งมีความละเอียดกว้างขวางและมีหลายรูปแบบ การประเมินเฉพาะองค์ประกอบส่วนเดียวในระบบหลักสูตร คือ การประเมินผลผลิต และการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ได้แก่ การประเมินหลักสูตรของสศค สดฟเฟิลบีม แฮมมอนด์ และแฮมมอนด์

1. การประเมินผลผลิต (Outcome) รูปแบบการประเมินนี้มีแนวคิดที่ว่าหลักสูตรมีจุดหมายหรือเป้าประสงค์อย่างไร ก็ควรมีการตรวจสอบว่า หลักสูตรนั้นได้บรรลุจุดหมายหรือเป้าประสงค์หรือไม่ อาจดูผลในขณะที่จบหลักสูตรนั้น หรือในระยะนานออกไปอีก เช่น หลังจากที่ได้ทำงานแล้ว เป็นต้น และมักพิจารณาที่ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน การประเมินผลผลิตหรือผลที่เกิดขึ้นนี้นับว่าเป็นการประเมินในวงแคบ ผลจากการประเมินจะให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรได้จำกัด

2. รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสศค (Robert E. Stake) การประเมินผลโปรแกรมการศึกษาหรือหลักสูตรนั้น ไม่ว่าจะเป็หลักสูตรประเภทใด หรือระดับใด ควรทำการประเมินอย่างมีแบบแผนมีความละเอียดและครบถ้วน ทั้งนี้ต้องประเมินให้ครบทั้งด้านสิ่งที่มาก่อนหรือตัวป้อน กระบวนการ และผลที่เกิดขึ้นหรือผลผลิต โดยใช้ฐานที่สำคัญ 2 ด้าน คือ การบรรยาย และการตัดสินใจ และใช้การเปรียบเทียบทั้งกับมาตรฐานและกับ โปรแกรมหรือหลักสูตรอื่นๆ

3. รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสดฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) อธิบายความหมายของการประเมินผลทางการศึกษาว่า เป็นกระบวนการบรรยาย หาข้อมูล และการให้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจทางเลือก และได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรว่า จะต้องประเมิน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท (Context) ตัวป้อน (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) จึงมีผู้เรียกรูปแบบการประเมินของสดฟเฟิลบีมว่า CIPP Model (Stufflebeam, 1975 : 128 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2546 : 101)

4. รูปแบบการประเมินหลักสูตรของแฮมมอนด์ (Robert L. Hammond) ให้ความเห็นว่าในอดีตที่ผ่านมาไม่ได้นำเอากระบวนการประเมินมาเป็นเกณฑ์ที่สำคัญในการปรับปรุงหลักสูตร และจากการมองการประเมินหลักสูตรในทัศนะที่แคบ คือพิจารณาเฉพาะจาก

การสอบวัดผลสัมฤทธิ์และสติปัญญา ก่อให้เกิดปัญหาครูและผู้บริหารมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจไม่เพียงพอ แอมมอนด์จึงเสนอโครงสร้างและรูปแบบของการประเมินนวัตกรรมที่เป็นระบบ ได้แก่ โครงสร้างสำหรับการประเมิน และรูปแบบของกระบวนการในการประเมิน

5. รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ โพรวัส (Malcolm M. Provus) ให้ที่เน้นเกี่ยวกับการประเมินว่า ควรเป็นกระบวนการในการพัฒนาโปรแกรม ทำให้โปรแกรมมั่นคง และตีราคาคุณค่าของโปรแกรม โพรวัสเสนอรูปแบบของการประเมินที่เรียกว่า รูปแบบที่ใช้ทฤษฎีการประเมินผล (Discrepancy Evaluation Model) และทฤษฎีการจัดการ (Management) ใช้กับประเมินโปรแกรมต่าง ๆ ในระบบโรงเรียน ได้แก่ ขั้นตอนของการประเมิน กระบวนการและการเปรียบเทียบแต่ละขั้นตอน และรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน (Provus, 1973 : 170-181 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2546 : 108)

จากทฤษฎีรูปแบบการประเมินหลักสูตร หลายทฤษฎีที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า มีรูปแบบการประเมินอยู่หลายรูปแบบ บางรูปแบบจะประเมินเฉพาะองค์ประกอบส่วนเดียวในระบบหลักสูตร หรือบางรูปแบบก็ทำการประเมินทั้งระบบ การเลือกรูปแบบในการประเมินหลักสูตรของแต่ละสถานศึกษานั้น ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ข้อดี ข้ออ่อน ของการประเมินหลักสูตรในแต่ละรูปแบบ และบริบทในการใช้หลักสูตรของแต่ละสถานศึกษา

4.3 จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร

การศึกษาจุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตรให้เข้าใจ มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำการประเมินหลักสูตรซึ่งสามารถกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตรไว้ อาทิ

รสรินทร์ ใจนันท์ (2550 : 40-42) ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรว่า โดยทั่วไปการประเมินหลักสูตรใด ๆ ก็ตามจะมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข สิ่งที่ยบกพร่องที่พบในองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร การประเมินลักษณะนี้มักจะดำเนินในช่วงที่การพัฒนาหลักสูตรยังคงดำเนินอยู่ เพื่อที่จะพิจารณาว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น จุดหมาย โครงสร้าง เนื้อหา การวัดผล มีความสอดคล้องและเหมาะสมหรือไม่ สามารถนำมาปฏิบัติในช่วงการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ หรือในขณะที่การใช้หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนกำลังดำเนินอยู่ได้มากน้อยเพียงใด ได้ผลเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไร จะได้มีประโยชน์แก่นักพัฒนาหลักสูตร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรให้มีคุณภาพดีขึ้นได้ทันที่

2. เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข ระบบบริหารหลักสูตร การนิเทศ กำกับดูแล และการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การประเมินลักษณะนี้จะดำเนินการในขณะที่มีหลักสูตรนำไปใช้ จะได้ช่วยปรับปรุงหลักสูตรให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารว่า ควรใช้หลักสูตรต่อไปอีก หรือควรยกเลิกการใช้หลักสูตรเพียงบางส่วนหรือยกเลิกทั้งหมด การประเมินลักษณะนี้จะดำเนินการหลังจากที่ใช้หลักสูตรไปแล้วระยะหนึ่ง แล้วจึงประเมินเพื่อสรุปผลตัดสินใจว่าหลักสูตรมีคุณภาพหรือไม่ดีบรรลุตามเป้าหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้มากน้อยเพียงใด สนองความต้องการของสังคมเพียงใดและเหมาะสมกับการนำไปใช้ต่ออีกหรือไม่

4. เพื่อต้องการทราบคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความมุ่งหวังของหลักสูตร หลังจากผ่านกระบวนการทางการศึกษามาแล้วหรือไม่อย่างไร การประเมินลักษณะนี้จะดำเนินการในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้หรือหลังจากที่ใช้หลักสูตรไปแล้วระยะหนึ่งก็ได้

พิสนุ พงศ์ศรี (2550 : 135 - 136) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรว่าเป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับนำมาใช้ในการตัดสินใจปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรหลายประการ ดังนี้

1. ทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ทำให้ทราบความจำเป็นและความต้องการของประชากรเป้าหมายของหลักสูตร เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสภาพสังคมและผู้เรียน

2. ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแผนงาน กิจกรรม และหลักสูตร ให้เหมาะสมก่อนนำไปปฏิบัติ เพื่อลดโอกาสเสี่ยง อุปสรรค ที่จะทำให้หลักสูตรล้มเหลว

3. การประเมินตัวหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น จะทำให้ทราบความเหมาะสมของตัวหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น ว่าเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร ควรจะปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์ที่พัฒนาขึ้น

4. การประเมินความก้าวหน้าของการนำหลักสูตรไปใช้ ทำให้ผู้รับผิดชอบการพัฒนาหลักสูตรทราบจุดเด่น จุดด้อยของการบริหารหลักสูตร การพัฒนาบุคลากร กิจกรรมการเรียน การพัฒนาสื่อ การใช้สื่อการเรียน การวัดผลและประเมินผลการเรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้หลักสูตรให้เกิดผลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

5. การประเมินผลสำเร็จของหลักสูตร จะทำให้ทราบว่า การใช้หลักสูตรได้ผลตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถเพียงใด ผู้สำเร็จการศึกษานำความรู้ไปใช้ได้มาก

น้อยเพียงใด คู่ค้าหรือไม่ ควรจะปรับปรุงและพัฒนาส่วนใด เพื่อเป็นการลดโอกาสการสูญเปล่า อีกทางหนึ่ง

6. การประเมินหลักสูตรจะทำให้ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และผู้ใช้หลักสูตรทราบ จุดอ่อนของหลักสูตร จะเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งหากผู้รับผิดชอบมองเห็นความสำเร็จในการนำหลักสูตรไปใช้ ก็จะทำให้เกิดแรงจูงใจหรือ สร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานต่อไป

การประเมินหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินให้ได้ข้อมูลสำหรับนำมาใช้ในการ ตัดสินใจปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ทำให้ทราบความจำเป็นและความต้องการของ ประชากรเป้าหมายของหลักสูตร ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแผนงาน กิจกรรม และหลักสูตร ทราบความเหมาะสมของตัวหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น ภาวะจำเป็นของการนำ หลักสูตรไปใช้ ผลสำเร็จของหลักสูตร และทำให้ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและผู้ใช้หลักสูตรทราบ จุดอ่อนของหลักสูตร ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร เป็นการจัดและเก็บ ข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์พิจารณาตัดสินว่า หลักสูตรนั้นมีคุณภาพบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เพียงใด ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษามาก เนื่องจากหลักสูตรเป็นกลไกสำคัญของการ ศึกษาในทุกกระดับ

4.4 ช่วงเวลาในการประเมินหลักสูตร

การเลือกช่วงเวลาในการประเมินหลักสูตร ให้เหมาะสมกับบริบทของการประเมิน มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการทำการประเมินหลักสูตรเพื่อให้ได้มาตรฐาน และสอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของการประเมิน ซึ่งสามารถกล่าวได้ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 196 - 197) กล่าวถึงช่วงเวลาในการประเมินหลักสูตรไว้ว่า การประเมินหลักสูตรควรมีการดำเนินการเป็นระยะ ๆ ทั้งนี้เนื่องจากข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดของ หลักสูตรอาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยและในระยะเวลาต่างกัน เช่น อาจมีสาเหตุมาจากการจัดทำหรือ ยกร่างหลักสูตร ซึ่งทำให้ตัวหลักสูตรไม่มีคุณภาพที่ดีหรือไม่สอดคล้องกับปัญหาและ ความต้องการของผู้เรียนและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรืออาจมีสาเหตุมาจากการนำหลักสูตร ไปใช้ เป็นต้น การประเมินหลักสูตรที่ดีจึงต้องตรวจสอบเป็นระยะเพื่อลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้น โดยทั่วไปแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะที่ 1 การประเมินหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปใช้

ในช่วงระหว่างที่มีการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร อาจมีการดำเนินการตรวจสอบ ทุกขั้นตอนของการจัดทำตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายไปจนถึงการกำหนดการวัดและประเมินผล การเรียน เมื่อสร้างหลักสูตรฉบับร่างเสร็จแล้ว ก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้จริง จึงควรมีการ

ประเมินตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฉบับร่างและองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรการประเมินหลักสูตรในระยะนี้ต้องอาศัยความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านพัฒนาหลักสูตร ทางด้านเนื้อหาวิชา ทางด้านวิชาชีพครู ทางด้านการวัดผล เป็นต้น

2. การประเมินหลักสูตรระหว่างการดำเนินการใช้หลักสูตร

ในขณะที่มีการดำเนินการใช้หลักสูตรที่จัดทำขึ้น ควรมีการประเมินเพื่อตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ดีเพียงใด จะได้แก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสม เช่น ประเมินกระบวนการใช้หลักสูตรในด้านการบริหารการจัดการหลักสูตร การนิเทศกำกับดูแล และการจัดกระบวนการเรียนการสอน

3. ระยะที่ 3 การประเมินหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตร

หลังจากที่มีการใช้หลักสูตรมาแล้วระยะหนึ่งหรือครบกระบวนการเรียบร้อยแล้ว ควรประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ซึ่งได้แก่ การประเมินองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของหลักสูตรทั้งหมดคือ เอกสารหลักสูตร วัสดุหลักสูตร บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร การบริหารหลักสูตร การนิเทศกำกับติดตาม การจัดกระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อสรุปผลและตัดสินใจว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นนั้นควรจะดำเนินการใช้ต่อไป หรือควรปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น หรือควรถอยเลิก

สมคิด พรหมขัย (2545 : 25 - 26) กล่าวถึง ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการประเมินหลักสูตรว่า ในการประเมินหลักสูตรมีช่วงเวลาในการประเมินหลักสูตร 3 ระยะ ได้แก่ การประเมินหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินหลักสูตรระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตร และการประเมินหลังการใช้หลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การประเมินหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฉบับร่าง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของหลักสูตรในการนำไปใช้ รวมทั้งตรวจสอบโอกาสที่หลักสูตรนั้นจะประสบความสำเร็จ ซึ่งถ้ามีองค์ประกอบที่ดีก็ย่อมมีโอกาสสำเร็จสูง เสมือนว่าหลักสูตรนั้นได้บรรลุผลสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง การประเมินเพื่อหาข้อสรุปสำหรับแก้ไขตัดสินใจเลือกหลักสูตรนี้ ส่วนใหญ่เรียกว่า การวิเคราะห์หลักสูตรหรือการศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร การประเมินในขั้นนี้จะเน้นการพิจารณาใน 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1.1 ความเหมาะสมของหลักสูตร เป็นการตรวจสอบขั้นต้น เพื่อกำหนดปัญหาความจำเป็น และเหตุผลที่สำคัญในการจัดทำหลักสูตร โดยพิจารณาเรื่องต่างๆ เช่น ความเป็นไปได้ทางเทคนิควิชาการ ความพร้อมทางการบริหารหลักสูตรนั้นให้ลุล่วงไปด้วยดีตามเป้าหมาย

และความพร้อมในการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร ความเป็นไปได้ในด้านการเงิน กำลังคน วัสดุ และการจัดการ เป็นต้น

1.2 การวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการดำเนินการตามหลักสูตรโดยทั่ว ๆ ไป พิจารณาจากอัตราค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ตอบแทน (Benefit Cost Ratio) วิเคราะห์จุดคุ้มทุน (Break Even Analysis) หรือพิจารณาจากการวิเคราะห์ต้นทุนและประสิทธิผลในการดำเนินงาน สำหรับด้านการศึกษา นั้น การวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการดำเนินงานจัดออกมาในรูปของหน่วยเงินทำได้ยาก

1.3 การศึกษาและคาดคะเนถึงประโยชน์ หรือสิ่งที่อาจเกิดตามมาจากการดำเนินงานตามหลักสูตร เป็นการศึกษาเชิงคาดคะเนหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ทั้งในกรณีเริ่มทำหลักสูตรและขณะดำเนินการใช้หลักสูตร การศึกษาเชิงคาดคะเนถึงผลที่จะตามมาจากการนำหลักสูตรไปใช้ยังไม่ค่อยแพร่หลาย แต่จะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นในอนาคต

2. การประเมินหลักสูตรระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำหลักสูตรที่วางแผนไว้ไปใช้จริง โดยพิจารณาตามระบบการบริหารหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ถ้าได้รับระบบการบริหารหลักสูตร เช่น การวางแผนการใช้หลักสูตร การเตรียมความพร้อมของบุคลากรก่อนใช้หลักสูตร การฝึกอบรมบุคลากรเพิ่มเติมระหว่างใช้หลักสูตร การจัดหาทรัพยากร การจัดการกระบวนการเรียนการสอน การจัดการชั้นเรียน ประสิทธิภาพการเรียน และการนิเทศกำกับดูแล เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงจุดเด่น จุดด้อย มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง การดำเนินการใช้หลักสูตรเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดกิจกรรมหรือไม่ทำให้เกิดสิ่งเหล่านั้น การประเมินระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตรเป็นการศึกษาปัญหา อุปสรรค ระหว่างการใช้หลักสูตร ซึ่งนำไปสู่การดำเนินการปรับปรุงแก้ไขได้ทันทั่วทั้ง การประเมินระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตรจึงมีความสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรได้มากขึ้น

3. การประเมินหลังการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินเพื่อตอบคำถามว่าหลักสูตรประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่ ผลจากการใช้หลักสูตรบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ การประเมินในลักษณะนี้เป็นการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ คือ ประเมินองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารหลักสูตร วัสดุหลักสูตร เอกสาร ตำรา คู่มือครู แบบเรียน แบบฝึกหัด บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ผู้บริหาร ครู นักเรียน ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญ สภาพการใช้หลักสูตร การบริหารจัดการ กระบวนการเรียนการสอน การนิเทศกำกับดูแล การประเมินการเรียนการสอน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการประเมินหลังการใช้หลักสูตรจะครอบคลุมในหัวข้อการประเมินก่อนใช้และระหว่างใช้หลักสูตรด้วย

การเลือกช่วงเวลาในการประเมินหลักสูตรให้เหมาะสมนั้น จะต้องพิจารณาถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการประเมินว่าจะประเมินเพื่ออะไร ต้องการทราบอะไร การประเมินหลักสูตรทั้ง 3 ช่วงเวลา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำมาพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทในการประเมินหลักสูตรของแต่ละสถานศึกษา

4.5 องค์ประกอบของหลักสูตรที่ต้องทำการประเมิน

การประเมินหลักสูตรนั้น ไม่ว่าจะเป็นการประเมินผลความก้าวหน้า (Formative Evaluation) ซึ่งจะประเมินระหว่างการพัฒนาหลักสูตร เพื่อมุ่งการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรช่วงเวลาต่าง ๆ กันเป็นสำคัญ หรือจะเป็นการประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) ซึ่งจะประเมินผลเมื่อ การพัฒนาหลักสูตรครบวงจรหรือใช้หลักสูตรมาเป็นเวลาพอสมควร เพื่อมุ่งการตัดสินใจว่าหลักสูตรนั้นควรดำเนินการต่อหรือยกเลิก ควรมีการประเมินให้มีความต่อเนื่องกัน และประเมินให้ครบทุกองค์ประกอบของหลักสูตร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 198 - 199) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่ต้องทำการประเมินหลักสูตรไว้ว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาองค์ประกอบของหลักสูตรที่ต้องทำการประเมินให้มีความรู้ เข้าใจ ก่อนการประเมิน ซึ่งมีรายละเอียดขององค์ประกอบในการประเมินหลักสูตรดังนี้

1. การประเมินเอกสาร หลักสูตร เป็นการตรวจสอบเพื่อหาคุณภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรว่าจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ โครงสร้างเนื้อหาสาระ และวิธีการวัดและประเมินผลนักเรียนมีความสอดคล้องเหมาะสม ครอบคลุม และถูกต้องตามหลักการพัฒนาหลักสูตรหรือไม่เพียงใด ภาษาที่ใช้สามารถสื่อให้เข้าใจและมีความหมายชัดเจนในการนำไปสู่การปฏิบัติหรือไม่ หลักสูตรที่สร้างขึ้นเหมาะสมกับผู้เรียนเป็นกลุ่มเป้าหมายหรือไม่และสามารถสนองความต้องการของสังคมและผู้เรียนมากน้อยเพียงใด การประเมินเอกสารหลักสูตรมักใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และใช้วิธีให้ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการประเมิน นอกจากนี้ยังสามารถใช้วิธีอื่น ๆ เช่น การใช้การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม โดยกำหนดรายการและระดับที่ต้องการประเมิน เป็นต้น

2. การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ดีกับสถานการณ์จริงเพียงใด การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรทำอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรในการใช้หลักสูตร เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล วิธีการประเมินอาจจะใช้การสังเกต สัมภาษณ์ และส่งแบบสอบถามให้ผู้ใช้คือ ครูผู้สอน ผู้บริหาร ผู้เรียน ผู้ปกครอง เป็นต้น การประเมินการใช้

หลักสูตรอาจประเมินการใช้หลักสูตรทั้งหมดก็ได้ เช่น การประเมินการใช้หลักสูตรวิชาคณิตศาสตร์ การศึกษาและพัฒนาหลักสูตร หรืออาจจะประเมินเพียงบางส่วนของการใช้หลักสูตรก็ได้ เช่น ประเมินเฉพาะประเมินสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ หรือบรรยากาศการเรียนการสอน ในชั้นเรียน เป็นต้น

3. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรเป็นการตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการ (Academic Achievement) ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ในวิชาการต่าง ๆ ที่ได้เรียนและสัมฤทธิ์ผลที่ไม่ใช่ทางวิชาการ (Non - Academic Achievement) ได้แก่ บุคลิกภาพความรับผิดชอบ ความสนใจ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรนั้น นอกจากจะประเมินผู้เรียนที่กำลังศึกษาอยู่แล้ว ยังควรติดตามผลความก้าวหน้าของผู้สำเร็จการศึกษาว่า สามารถนำความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนไปใช้ในการปฏิบัติงานและประสบความสำเร็จในการทำงานหรือศึกษาต่อหรือไม่ เพียงใด มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะแก้ปัญหาและปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้ดีหรือไม่ โดยติดตามสอบถามจากผู้เรียน ผู้สำเร็จการศึกษา นายจ้างของสถานประกอบการ ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การส่งแบบสอบถาม เป็นต้น

4. การประเมินระบบหลักสูตร ในการประเมินหลักสูตร หากประเมินในแต่ละส่วน อาจทำให้มองเป็นภาพรวมไม่ชัดเจน ไม่ถูกต้อง จึงควรมีการประเมินหลักสูตร ทั้งระบบพร้อมกันไป เพราะการประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร และการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันอยู่ด้วยกัน รูปแบบของการประเมินระบบหลักสูตรมีหลายรูปแบบ ซึ่งรายละเอียดอยู่ในเรื่อง รูปแบบของการประเมินหลักสูตร

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 7 - 8) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรที่จะต้องทำการประเมินว่ามี 4 ประการ คือ

1. จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เป็นการกำหนดลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งจะกำหนดครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย อาจจะแบ่งจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ทั่วไปและเฉพาะหรือไม่แบ่งก็ได้ เช่น จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรกลางปรับปรุงล่าสุด ได้กำหนดจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีลักษณะอันพึงประสงค์ 9 ข้อ โดยไม่แบ่งเป็นจุดมุ่งหมายทั่วไปหรือเฉพาะ เป็นต้น

2. เนื้อหาวิชาหรือสาระการเรียนรู้ เป็นเนื้อหาสาระสำคัญที่ต้องจัดไว้อย่างเป็นระบบเพื่อเอื้อต่อการบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยทั่วไปถ้าเป็นหลักสูตรระดับอุดมศึกษามักจะเรียกว่า เนื้อหารายวิชา แต่หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลางจะเรียกว่า สาระการเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มสาระวิชาต่าง ๆ 8 กลุ่ม และ

ยังเปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาได้ โดยเน้นสาระการเรียนรู้ที่เป็นแกนกลางและของท้องถิ่นได้ด้วย

3. การนำหลักสูตรไปใช้หรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำหลักสูตรไปใช้หรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของผู้สอนและผู้เกี่ยวข้อง ที่จะต้องจัดส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น คู่มือครู แผนการสอน หรือแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หนังสือเอกสาร สื่อต่าง ๆ ฯลฯ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายได้

4. การประเมินผล คือ การประเมินลักษณะผู้เรียนตามหลักสูตรในรายวิชา หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 11) กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 องค์ประกอบ คือ จุดประสงค์ สาระความรู้ประสบการณ์ กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล โดยเริ่มต้นที่การกำหนดจุดประสงค์ หรือความมุ่งหมาย ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดทิศทางและขอบเขตในการให้การศึกษา เป็นความคาดหวังที่ต้องการให้ผู้เรียนมีหรือปฏิบัติได้ จากนั้นก็ทำการพิจารณาว่า การที่จะสามารถบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่และในระดับใดจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

สรุปได้ว่า การประเมินหลักสูตรสามารถทำกรประเมินในด้านต่าง ๆ เช่น การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร การประเมินระบบของหลักสูตรให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาสาระความรู้และประสบการณ์การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผล

4.6 ลำดับขั้นตอนในการประเมินหลักสูตร

ลำดับขั้นตอนในการประเมินหลักสูตร มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอลำดับขั้นตอนการประเมินที่แตกต่างกันออกไป ทุกขั้นตอนล้วนมีความสำคัญในการนำมาปรับใช้ ในการประเมินหลักสูตร ซึ่งจะกล่าวถึงสาระสำคัญ ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อธเนศวร (2539 : 196 - 197) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรนั้น ผู้ประเมินผลควรดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตร ผู้ประเมินหลักสูตรต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประเมินให้ชัดเจนก่อนว่าจะประเมินส่วนใดหรือเรื่องใด ต้องการประเมินผลการสอนของครู ประเมินผลวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สอน ประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน หรือประเมินผลหลักสูตรทั้งระบบ ฯลฯ และในแต่ละเรื่องจะศึกษาบางส่วนหรือทุกส่วนในเรื่องนั้น ๆ ก็ได้ เช่น หากจะประเมินการใช้หลักสูตร อาจจะประเมินการใช้หลักสูตรทั้งหมด เช่น หากประเมินการใช้หลักสูตรภาษาไทยในระดับประถมศึกษาทุกด้าน หรืออาจจะ

ประเมินบางส่วนของการใช้หลักสูตร กล่าวคือ ประเมินเฉพาะประสิทธิภาพการสอนภาษาไทย ของครูผู้สอนระดับประถมศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ประเมินหลักสูตรยังต้องประเมินว่า หลักสูตรนั้นใช้ได้ผลหรือไม่เพียงใด เพื่อปรับปรุงหลักสูตร หรือเพื่อช่วยในการตัดสินใจของ ผู้บริหารว่าจะใช้หลักสูตรนี้ต่อไปอีกหรือไม่ เป็นต้น การกำหนดขอบข่ายวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของการประเมินหลักสูตรอย่างเด่นชัดจะเป็นกรอบของการประเมินผลหรือตัวเสนอแนะ รูปแบบของการประเมินผล กลุ่มผู้ให้ข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสร้างเครื่องมือ ที่ใช้ในการประเมินหลักสูตรได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ผู้ประเมินจะวางรูปแบบและพัฒนาเครื่องมือสำหรับการ ประเมินหลักสูตรนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการทบทวน ตำราวิจัยเอกสาร และผลงานการประเมินผล นั้นว่ามีใครทำมาบ้างแล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีแนวคิดและทฤษฎีว่าไว้อย่างไร จะได้นำมาเสนอ เป็นเหตุผลและหลักการในการประเมิน เพื่อให้ผู้ประเมินผลได้มองเห็นผู้ทำ ที่จะดำเนินงาน ตลอดจนเห็นข้อจำกัดในทางปฏิบัติเพื่อจะได้หาแนวทางป้องกันแก้ไขได้ทันที่ ทั้งนี้ผู้ ประเมินผลจึงตัดสินใจว่าจะเลือกวิธีไหนในการประเมินหลักสูตร

นอกจากนี้ควรมีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ประเมินผลด้วยว่าใคร จะปฏิบัติงานฝ่ายใด มีขอบข่ายการประเมินครอบคลุมงานใดบ้าง ขอบข่ายงานใดที่ต้องร่วมกัน ประเมิน หรือสามารถให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบประเมินส่วนนั้น ๆ ได้

2. ขั้นวางแผนออกแบบการประเมินผล การประเมินผลครั้งใดก็ตามถ้าไม่ได้วางแผน อย่างดีและรัดกุมแล้ว ผลที่ได้อาจไม่ดีเท่าที่ควร ขั้นตอนนี้จึงอาจเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะ นำไปสู่เป้าหมายของการประเมิน ดังนั้น หลังจากที่ผู้ประเมินได้ศึกษาและสำรวจเอกสารและ ผลการประเมินเกี่ยวข้องต่าง ๆ แล้ว ผู้ประเมินผลก็พร้อมที่จะตัดสินใจวางรูปแบบการประเมิน หลักสูตรได้ สิ่งที่ผู้ประเมินผลจะต้องตัดสินใจกำหนดมีดังนี้

2.1 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ผู้ประเมินอาจได้ข้อมูลจากกลุ่มประชากรเป้าหมาย ทั้งหมด หรืออาจศึกษาข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างของประชากรนั้น ซึ่งต่างก็มีข้อดีและข้อเสียกันคน ละอย่าง เช่น การศึกษาจากกลุ่มประชากรเป้าหมายทั้งหมด จะทำให้ได้ผลที่แม่นยำขณะที่ การศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างอาจให้ผลในการใช้สรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรเป้าหมายไม่ดี เท่าที่ควร ทั้งนี้ เนื่องจากไม่ได้เป็นตัวแทนที่ดีของประชากรทั้งหมด และมีค่าความคลาดเคลื่อนจาก การสุ่มตัวอย่าง ส่วนการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างช่วยประหยัดในเรื่องระยะเวลา แรงงานและ งบประมาณมากกว่าการศึกษาจากกลุ่มประชากรเป้าหมาย รวมทั้งการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างมี ข้อมูลน้อยกว่า จึงง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากผู้ประเมินผลตัดสินใจ

ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างแล้ว ก็ควรเลือกใช้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) และวิธีการในการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Strategy) ที่เหมาะสมด้วย

2.2 การกำหนดแหล่งข้อมูล ก่อนลงมือเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ประเมินผลต้องตัดสินใจกำหนดแล้วว่า จะใช้แหล่งข้อมูลจากที่ใด กล่าวคือ ใช้แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ซึ่งผู้ประเมินผลต้องเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่ด้วยตนเอง หรือใช้แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ซึ่งผู้ประเมินผลต้องอาศัยข้อมูลที่บุคคลหรือองค์การอื่น ๆ เก็บรวบรวมไว้แล้วหรือใช้ข้อมูลทั้งสองแหล่ง พร้อมกันนั้น ผู้ประเมินผลควรพิจารณาข้อมูลจากแหล่ง ๆ แหล่งเพื่อข้อมูลที่ให้มีผลที่น่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะในทางปฏิบัติข้อมูลที่มาจากแหล่งต่าง ๆ อาจมีความขัดแย้งกันได้ ดังนั้น จึงใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการป้องกันความลำเอียงของผู้ประเมินผล

2.3 การพัฒนาเครื่องมือ และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการประเมินหลักสูตร มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายอย่าง ซึ่งผู้ประเมินผลควรพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสม ยกตัวอย่าง เช่น การประเมินคุณภาพของผู้เรียนอาจประเมินในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน และความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาหรือหลักสูตรของผู้ปกครอง ด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน โดยใช้แบบสังเกต การถามความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ชุมชนและ นักเรียนโดยใช้แบบสัมภาษณ์หรือแบบสอบถาม และการวัดความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้แบบทดสอบต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ประเมินผลอาจใช้การพิจารณาตัดสินจากผู้เชี่ยวชาญในการประเมินผล เช่น การประเมินผลวัดคุณูปการที่ใช้สอนในวิทยาศาสตร์ อาจใช้วิธีเชิญผู้เชี่ยวชาญเพื่อใช้ในการตรวจสอบและตัดสิน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจะต้องมีความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) สูง

2.4 การกำหนดเกณฑ์การประเมิน ผู้ประเมินควรตั้งเกณฑ์การประเมินที่เหมาะสมไว้ล่วงหน้า เพราะเกณฑ์จะเป็นเครื่องบ่งชี้คุณภาพในส่วนของหลักสูตรที่ถูกประเมิน ยกตัวอย่างเช่น การประเมินคุณภาพของนักเรียนประถมศึกษา ผู้ประเมินอาจตั้งเกณฑ์การประเมินไว้ว่า นักเรียนมีความรู้ความสามารถตามหลักสูตร โดยมีผลการเรียนแต่ละกลุ่มประสบการณ์ในระดับน่าพึงพอใจร้อยละ 70 และ ผู้ปกครองของนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับดีร้อยละ 90 เป็นต้น

2.5 การกำหนดเวลา ผู้ประเมินผลควรกำหนดเวลาในการดำเนินการประเมินผลในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การเตรียมการประเมิน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลงาน เป็นต้น โดยอาจกำหนดเป็นปฏิทินปฏิบัติงานเพื่อจะได้ข้อมูลที่ต้องการและไม่เสียเวลา ยกตัวอย่างเช่น ถ้าต้องการจะประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเพื่อใช้เป็นข้อมูล

ประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารในการใช้หลักสูตรนั้น ๆ ผู้ประเมินก็ควรวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในปลายปีการศึกษา หรือภายหลังจากการเรียนการสอนสิ้นสุดลง

3. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ประเมินเก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบข่าย และระยะเวลาที่กำหนดไว้ในปฏิทินปฏิบัติงานประเมินผล ถ้าผู้ประเมินผลต้องอาศัยผู้อื่นเป็นผู้ช่วยหรือลูกมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นลูกมือด้วย เพราะบุคคลเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นแตกต่างกันไป

4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ประเมินผลกำหนดวิธีการจัดระบบข้อมูล โดยอาจจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และพิจารณาเลือกใช้สถิติในการวิเคราะห์ที่เหมาะสม ซึ่งมักจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการประเมินผลและลักษณะของข้อมูล จากนั้นจึงวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่เพียงใด

5. ขั้นรายงานผลการประเมิน ภายหลังจากที่วิเคราะห์ข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ประเมินผลจะต้องรายงานและเสนอผลการประเมิน โดยพิจารณาตัดสินว่าจะได้ออกมาในรูปแบบใด เป็นความเรียงหรือในรูปของกราฟ เป็นต้น แต่การรายงานผลการประเมินจะมุ่งเสนอข้อมูลที่บ่งชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรนี้เมื่อนำไปปฏิบัติจริงแล้วมีคุณภาพเพียงใด มีส่วนใดบ้างที่ควรแก้ไขปรับปรุงหรือยกเลิก

พิสนุ พองศรี (2550 : 137 - 138) กล่าวถึง ลำดับขั้นตอนการประเมินหลักสูตรไว้ 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร ในขั้นตอนนี้ผู้ประเมินต้องศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร ทั้งตัวหลักสูตรและองค์ประกอบอื่น ๆ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบรายละเอียดได้มากที่สุด โดยเฉพาะถ้าไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำหรือใช้หลักสูตรนั้น ๆ มาก่อน ต้องศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรให้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นภาพรวมกว้าง ๆ และเป็นข้อมูลในการดำเนินงานขั้นตอนต่อไป

2. ศึกษารูปแบบหรือแนวทางการประเมิน รูปแบบการประเมินหลักสูตรสามารถนำรูปแบบของทฤษฎีต่าง ๆ ในการประเมินหลักสูตรมาใช้หรือปรับใช้ให้เหมาะสม ส่วนใหญ่รูปแบบที่ได้รับความนิยมมาประเมินมากที่สุดคือ รูปแบบชิปปี้ ทั้งโดยผู้ประเมินทั่วไป นักศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอกที่ทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งมีข้อดีคือ จะเป็นการประเมินที่ครอบคลุมตั้งแต่ก่อนใช้หลักสูตร จนกระทั่งใช้หลักสูตรเสร็จสิ้นแล้ว นอกจากนี้ยังใช้รูปแบบ

ของสวดบ้าง อย่างไรก็ตามการจะใช้รูปแบบใดหรือปรับโครงสร้างแบบขึ้นเองขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความต้องการสารสนเทศไปให้สำคัญ

3. การกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน วัตถุประสงค์หรือประเด็นที่มุ่งประเมินพิจารณาได้จากแหล่งสำคัญต่าง ๆ เช่น ข้อมูลรายละเอียดจากการศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร จากแนวทางการวัดและประเมินผล ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร รูปแบบแนวทางการประเมินสามารถนำมาเป็นประเด็นการประเมินได้ จากความต้องการใช้สารสนเทศของผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งถ้าเป็นประเด็นสำคัญและไม่ซ้ำซ้อน หรือเป็นตัวชี้วัดย่อยของประเด็นการประเมินที่กำหนดไว้แล้วก็นำมากำหนดเป็นประเด็นการประเมินได้ หรือจากประสบการณ์ของผู้ประเมิน ผู้ประเมินที่มีประสบการณ์สามารถกำหนดประเด็นการประเมินได้เอง ถ้าไม่แน่ใจก็อาจนำเสนอผู้เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณาได้

4. การกำหนดขอบเขตการประเมิน การประเมินหลักสูตรอาจจะประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้ ประเมินระหว่างใช้หลักสูตร และประเมินหลังจากใช้เสร็จสิ้นแล้ว หรือหลายช่วงเวลา รวมทั้งก็ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ต้องการใช้ผลการประเมิน

5. การพัฒนาตัวชี้วัด กำหนดเกณฑ์และค่าเป้าหมาย ตัวชี้วัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการประเมินสิ่งต่าง ๆ การประเมินหลักสูตรก็เช่นเดียวกัน ผู้ประเมินจะต้องพัฒนาตัวชี้วัดขึ้นตามวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินให้ครอบคลุม หรือเป็นตัวแทนของประเด็นการประเมินได้ ก่อนจะกำหนดเกณฑ์การประเมินของแต่ละตัวชี้วัด ซึ่งการประเมินหลักสูตรอาจใช้เกณฑ์มาตรฐานที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไป หรือกำหนดขึ้นใหม่ โดยอาจยึดแนวทางตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมาใช้ได้บ้าง หรือให้ผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนดขึ้น โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การประชุม สัมภาษณ์ หรือสอบถามตามความเหมาะสม นอกจากจะกำหนดเกณฑ์ของแต่ละตัวชี้วัดแล้ว ยังอาจกำหนดเกณฑ์ของประเด็นการประเมิน และเกณฑ์ในภาพรวมของทั้งหลักสูตร

6. การออกแบบการประเมินหรือกำหนดกรอบแนวคิด ขั้นตอนนี้นำผลจากข้อ 1 - 5 มาออกแบบการประเมินหรือกำหนดกรอบแนวคิด เพื่อเป็นแนวทางโดยสรุปที่จะดำเนินการต่อไป ทั้งประเด็นการประเมิน ตัวชี้วัด ผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน เกณฑ์การประเมิน และสรุปวิเคราะห์ข้อมูล

7. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล ขั้นตอนนี้จะต่อเนื่องมาจากขั้นตอนก่อนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวชี้วัดต่าง ๆ ที่ได้พัฒนาขึ้นในขั้นตอนที่ 5 และนำมาสรุปลงในกรอบแนวคิดตามขั้นตอนที่ 6 เครื่องมือที่ใช้จะมีที่ประเภท จำนวนมากน้อยเท่าไรขึ้นอยู่กับตัวชี้วัดเป็นสำคัญ โดยจะต้องตอบคำถามตามตัวชี้วัดทุกตัวได้ชัดเจน ครอบคลุม

8. การใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลในการประเมินหลักสูตร กรณีข้อมูลเชิงปริมาณ จะใช้สถิติบรรยายเป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับการประเมินสิ่งอื่น ๆ โดยจะเป็นการวิเคราะห์ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นต้น ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

9. การเขียนรายงานการประเมิน การประเมินหลักสูตรจะมีเวลาในการเขียนรายงานพอสมควร จึงควรเขียนรายงานเป็นแบบสากล โดยมีโครงสร้างเช่นเดียวกับรายงานการวิจัยหรือรายงานการประเมินทั่ว ๆ ไปได้ ถ้าในกรณีเร่งด่วนอาจเขียนรายงานแบบสรุปที่เรียกว่า รายงานการประเมินสรุปสำหรับผู้บริหารก่อนก็ได้

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ขั้นตอนสำคัญในการประเมินหลักสูตรประกอบด้วยการศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร ศึกษารูปแบบหรือแนวทางการประเมิน กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตร การกำหนดขอบเขตการประเมิน การพัฒนาตัวชี้วัด กำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนัก การวางแผนออกแบบการประเมินผลโดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการประเมินหลักสูตร การกำหนดแหล่งข้อมูลการพัฒนาเครื่องมือ และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และกำหนดระยะเวลาในการประเมิน จากนั้นเข้าสู่ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล การใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และเขียนรายงานผล การประเมิน

4.7 ประโยชน์ ปัญหา และข้อเสนอแนะในการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรนั้นมีทั้งประโยชน์ ปัญหา และข้อเสนอแนะ ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในอนาคต

รสรินทร์ ใจนันท์ (2550 : 43) ได้กล่าวถึงประโยชน์และปัญหาในการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

4.7.1 ประโยชน์ของการประเมินหลักสูตร

4.7.1.1 ทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นนั้นมีข้อดี หรือข้อเสียตรงไหนซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนปรับปรุงได้ถูกต้อง ส่งผลให้หลักสูตรมีคุณภาพยิ่งขึ้น

4.7.1.2 ช่วยส่งเสริมและปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะชี้ให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสียที่เกิดขึ้น จึงสามารถช่วยในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนได้

4.7.1.3 ช่วยในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนสามารถทราบระดับผลการเรียนและการพัฒนาของตน ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียนได้อีกทางหนึ่ง

4.7.1.4 ช่วยในการปรับปรุงการบริหารในสถานศึกษา และการปฏิบัติงานของบุคลากร

4.7.1.5 ช่วยในการแนะแนวทั้งด้านการเรียนและอาชีพแก่ผู้เรียน

4.7.1.6 ช่วยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนา

4.7.2 ปัญหาในการประเมินหลักสูตร

4.7.2.1 ปัญหาด้านการวางแผนการประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรมักไม่มีการวางแผนล่วงหน้า ทำให้ขาดความรอบคอบในการประเมินผล และไม่ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการประเมิน

4.7.2.2 ปัญหาด้านเวลา การกำหนดเวลาไม่เหมาะสม การประเมินหลักสูตรไม่เสร็จตามเวลาดำหนด ทำให้ได้ข้อมูลช้าไม่ทันต่อการนำมาปรับปรุงหลักสูตร

4.7.2.3 ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการประเมินหลักสูตร กรณีที่คณะกรรมการ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรที่ประเมินหรือไม่มีความเชี่ยวชาญในการประเมินผล อาจทำให้ผลการประเมินที่ได้ไม่น่าเชื่อถือ ขาดความรอบคอบ ซึ่งมีผลทำให้การแก้ไขปรับปรุงปัญหาของหลักสูตรไม่ตรงประเด็น

4.7.2.4 ปัญหาด้านความเที่ยงตรงของข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินไม่เที่ยงตรงเนื่องจากผู้ประเมินมีความกลัวเกี่ยวกับผลการประเมิน จึงทำให้ไม่ได้เสนอข้อมูลตามสภาพจริงหรือผู้ถูกประเมินกลัวว่าผลการประเมินออกมาไม่ดี จึงให้ข้อมูลไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง

4.7.2.5 ปัญหาด้านวิธีการประเมิน การประเมินหลักสูตรส่วนมากมาจากการประเมินเชิงปริมาณ ทำให้ได้ข้อค้นพบที่เฉพาะไม่ลึก จึงควรมีการประเมินผลที่ใช้วิธีการประเมินเชิงคุณภาพควบคู่กันเพื่อผลที่ได้จะสมบูรณ์และเป็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.7.2.6 ปัญหาเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ การประเมินหลักสูตรทั้งระบบมีการดำเนินการประเมินน้อยมาก ส่วนมากมักจะประเมินเฉพาะด้าน เช่น ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านวิชาการ (Academic Achievement) เป็นหลัก ทำให้ไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด

4.7.2.7 ปัญหาด้านความต่อเนื่องในการประเมินหลักสูตร คณะกรรมการประเมินหลักสูตรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมักไม่ประเมินหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

4.7.2.8 ปัญหาด้านเกณฑ์การประเมิน เกณฑ์การประเมินหลักสูตรไม่ชัดเจน ทำให้ผลการประเมินไม่เป็นที่ยอมรับและไม่ได้้นำผลไปใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร

4.7.3 ข้อเสนอแนะในการประเมินหลักสูตร

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 115) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

1. การประเมินหลักสูตรควรกระทำต่อเนื่องกันไปตลอดเวลา และใช้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตร มาปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้น
2. ประเมินให้ครอบคลุมทุกองค์ประกอบในกระบวนการพิจารณาหลักสูตร
3. การประเมินด้านผลผลิต (Outcome) ควรให้ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย
4. การใช้หลักสูตรควรกำหนดระยะเวลาการประเมินให้แน่นอนว่าจะประเมินผลการใช้หลักสูตรในระยะนานเท่าใด เช่น ทุก ๆ 3 ปี หรือทุก ๆ 5 ปี เป็นต้น
5. การประเมินจะต้องอาศัยเครื่องมือที่เหมาะสม และแหล่งข้อมูลที่เหมาะสม

รสรินทร์ ใจนันท์ (2550 : 43) ได้ให้ ข้อเสนอแนะในการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

1. การประเมินหลักสูตรควรกระทำต่อเนื่องกันไปตลอดเวลา และใช้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตร มาปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้น
2. ประเมินหลักสูตรให้ครอบคลุมทุกองค์ประกอบ ในกระบวนการพิจารณาหลักสูตร
3. การประเมินด้านผลผลิต (Outcome) ควรให้ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการประเมินหลักสูตรมีประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้ทราบข้อดี ข้อเสียของหลักสูตร สามารถนำไปปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน การบริหารสถานศึกษา และช่วยชี้ให้เห็นคุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น และในขณะเดียวกันก็มีข้อเสนอแนะและปัญหาที่พึงต้องระวังอยู่หลายประการ คือ ปัญหาด้านการวางแผน ด้านเวลา ด้านความรู้ความเข้าใจในวิธีการประเมินหลักสูตร และด้านความต่อเนื่องในการประเมิน ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการทำการประเมินหลักสูตรในครั้งต่อ ๆ ไปได้

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำการวิจัยเรื่อง การประเมินการใช้หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับดังนี้

สมล สุ่มังเกษตร (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้หลักสูตรประถมศึกษา ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533 จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การใช้หลักสูตรนั้น ผู้บริหารส่วนใหญ่มีการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ประกอบการวางแผนด้านวิชาการ แต่การจัดเก็บข้อมูลยังขาดข้อมูลบางส่วน บุคลากรหลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผน แต่ครูที่ร่วมในการวางแผนยังขาดความรู้ความเข้าใจ การจัดการเรียนการสอนพิจารณาตามความรู้ ความสามารถ แต่ยังขาดครูที่มีความจำเป็นในการสอนที่ต้องการใช้ความสามารถเฉพาะ มีการบริการหลักสูตร ครูผู้สอนใช้เอกสารประกอบหลักสูตรที่หลากหลายในการจัดทำแผนการสอน องค์ประกอบของแผนการสอนที่จัดทำได้แก่ หัวข้อเรื่องย่อย ๆ คาบเวลา จุดประสงค์การเรียนรู้เนื้อหา กิจกรรม สื่อการเรียน การวัดประเมินผล มีการสอดแทรกกระบวนการลงในแผนการสอน ในช่วงของการวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอน ปัญหาในการจัดทำแผนการสอน คือ ครูใช้เวลามากเกินไปและยังขาดความรู้ความเข้าใจในการเขียนแผนการสอนที่เน้น ทักษะกระบวนการการเรียนรู้ส่วนใหญ่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เทคนิคการเขียนแผนการสอนที่ครูส่วนใหญ่ใช้คือ การวิชา และการปฏิบัติจริง การจัดการเรียนการสอนมีปัญหาที่นักเรียนมีพื้นฐานแตกต่างกันมาก ทำให้ยากต่อการจัดกิจกรรม ครูใช้สื่อการสอนเป็นประจำ แต่สื่อการสอนมีไม่เพียงพอ ขาดความรู้และทักษะในการผลิตสื่อ การวัดและประเมินผล ใช้การสอน การตรวจผลงานและการสังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก ผลของการวัดและประเมินผลส่วนมากนำไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนซ่อมเสริม

รัชณีย์ ธนะวดี (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนแบบบูรณาการโดยใช้สิ่งแวดล้อมรอบตัวสำหรับนักเรียน โรงเรียนวัดสวนดอก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ สร้างและใช้แผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยใช้สิ่งแวดล้อมรอบตัวเป็นแกน ศึกษาผลการใช้แผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่สร้างขึ้น และศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสิ่งแวดล้อมรอบตัว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแผนการสอนที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว แบบวัดความสามารถในการแก้ปัญหา และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผลการวิจัยพบว่า

แผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่สร้างขึ้นในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กัน โดยใช้กลุ่มเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตเป็นแกนกลางมาเชื่อมโยงประสบการณ์ เพื่อให้ นักเรียน มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถแก้ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการแก้ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมรอบตัวหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และ จากการสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า นักเรียนทุกคนมีความเห็นตรงกันในเรื่องการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทำให้มีความกระตือรือร้นอยากจะเรียน นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เนื้อหาที่เรียนเข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ ผลการวิจัยพบว่า จากการทำโครงการอาชีพของนักเรียนในสาระการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ งานอาชีพและเทคโนโลยีของโรงเรียนแม่เจดีย์วิทยาคมก่อนนำเอาหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้นั้น นักเรียนไม่ตระหนักถึง การใช้วัสดุอุปกรณ์ มีการใช้อย่างไม่คุ้มค่า ใช้อย่างสิ้นเปลืองไม่ประหยัด นักเรียนไม่เกิดการเรียนรู้โดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ คือการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ โดยผู้วิจัยเริ่มส่งเสริมในลักษณะของการนิเทศโครงการ พยายามที่จะให้นักเรียนทำโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งนักเรียนอาจได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ดังนั้น การพัฒนาโครงการของนักเรียน โดยการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในโครงการ ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกคน เน้นให้นักเรียนทำอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอนจนเกิดเป็นค่านิยมต่อไป การมีส่วนร่วมนั้นเริ่มจากในชั้นเรียนโดยเป็นความร่วมมือระหว่างครูกับนักเรียน เมื่อนักเรียน มาปฏิบัติที่บ้านก็เริ่มมีส่วนร่วมกับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนนักเรียน ในหมู่บ้านเดียวกันก็ได้ หลังจากทีนักเรียน ได้เรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแล้วได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการพบว่า นักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และความรู้ต่าง ๆ นำเศษสิ่งเหลือใช้ในโครงการมาใช้ประโยชน์ ปรึกษากับคนในครอบครัวและภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น โดยทุกคนในครอบครัวให้ความร่วมมือสนับสนุน ส่วนความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและครูผู้สอนเป็นไปในทางบวก และความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการทำโครงการอาชีพของนักเรียน ก็เป็นทางบวกเช่นเดียวกัน

พัฒนาภรณ์ ฉัตรวิโรจน์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่าครู

มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติบทบาทของครู ได้แก่ เจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอนเศรษฐกิจพอเพียง การสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน การสนับสนุนจากโรงเรียน และการปฏิบัติหน้าที่ของครูในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนนั้น พบปัญหาในด้านผู้เรียนมากที่สุด รองลงมาคือด้านผู้บริหารและด้านเพื่อนร่วมงาน

สงัด ดุษฎีวิทิต (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการปฏิบัติงานการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ของสถานศึกษา) ในโรงเรียนนาร่องและโรงเรียนเครือข่ายตั้งใกล้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำปาง ด้วยการพิจารณาจากองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ ด้านการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา ด้านการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร ด้านการดำเนินการบริหารหลักสูตร และด้านกรณีศึกษาคำกับติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ของสถานศึกษา) ในส่วนรวม ผู้บริหารและครูผู้สอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงอันดับตามค่าเฉลี่ยของด้านที่ได้ปฏิบัติดังนี้ อันดับแรกคือด้านการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษาโดยมุ่งปฏิบัติที่การจัดทำโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา อันดับที่สองคือด้านการนิเทศกำกับติดตามและการประเมินผลการใช้หลักสูตร โดยมุ่งปฏิบัติที่การวางแผน การนิเทศกำกับติดตามและการประเมินผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษา อันดับที่สามคือ ด้านการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษาโดยมุ่งปฏิบัติที่การดำเนินงานจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน อันดับสี่คือ ด้านการดำเนินการบริหารหลักสูตร โดยมุ่งปฏิบัติที่การบริหารงานทั่วไป เพื่อสนับสนุนการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ ส่วนอันดับสุดท้ายคือด้านการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร โดยมุ่งปฏิบัติที่การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

สันติ พรหมขันธ์ (2545) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการดำเนินงานโครงการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ในโรงเรียนแกนนำ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการครูในโรงเรียนแกนนำสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดเลย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการดำเนินโครงการ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านการบริหารจัดการ และด้านที่มีระดับความคิดเห็นต่ำที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

กรรณิการ์ คำราพิช (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนประถมศึกษานาร่องและโรงเรียนเครือข่ายนาร่องในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับนักเรียน ประวัตินักเรียน

รายงานผลการเรียนให้ครูวิชาการและฝ่ายวิชาการ ประชุมครูทั้งหมด แล้วร่วมกันจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของท้องถิ่น และตกลงกันในที่ประชุมเพื่อพิจารณาจัดครูเข้าสอน สถานศึกษาเป็นผู้สำรวจแล้วจัดหาสื่อการเรียนการสอนและเอกสารประกอบหลักสูตร มีการกำหนดนโยบายให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ล่วงหน้าเป็นรายปี ให้ความช่วยเหลือโดยการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ครู และมีการตรวจสอบแผนการจัดการเรียนรู้ล่วงหน้าก่อนนำไปใช้จริง ซึ่งมีครูฝ่ายวิชาการ มีหน้าที่ติดตามผลการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ส่งครูเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาเพิ่มพูนความรู้ พร้อมทั้งได้จัดให้มีระบบการนิเทศฯ และจัดให้มีการควบคุมคุณภาพและจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน

สำหรับครูผู้สอนพบว่า ครูได้รับความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรจาก การศึกษาด้วยตนเอง จากเอกสารหลักสูตร จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เป็นรายปี โดยเน้นให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติจริง พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยคัดเลือกเนื้อหาจากผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ถัดด้วยผู้เรียนเป็นหลักในการตัดสินใจ เลือกใช้สื่อซึ่งส่วนใหญ่จัดหาเอง มีจุดมุ่งหมายวัดผลประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาผู้เรียน โดยใช้วิธีตรวจงาน แล้วแจ้งผลให้ผู้เรียนทราบทันที เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาสูงขึ้น และแก้ไขพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของผู้เรียนในลำดับต่อไป ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนโดยเฉลี่ยส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ ปัญหาและอุปสรรคของผู้บริหารและผู้สอนคือ ขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดทำหลักสูตร และจัดซื้อจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน จำนวนครูมีไม่เพียงพอ ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการติดตามการใช้หลักสูตร ขาดแคลนเครื่องมือและ ความรู้ความเข้าใจในการสร้างเครื่องวัดผล ใช้ในการวัดผลประเมินผล รวมทั้งขาดแหล่งข้อมูล และเอกสาร ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น และมีปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการ มีการติดตามผลการดำเนินการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ปรับเปลี่ยนวิธีการนิเทศและติดตามการใช้หลักสูตรตามสภาพการณ์และเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน

สุชาติ ภาณุพงษ์ (2548) ได้ทำวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 1 โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย อำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่า ด้านการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกำหนดได้ชัดเจนและมีความเหมาะสมมาก ด้านโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรมีความเหมาะสมมาก คือ การกำหนดเนื้อหาของทุกสาระเหมาะสม มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษา และมีรายละเอียดที่ชัดเจนเหมาะสมกับ คาบเวลาเรียนในแต่ละภาคเรียน มีความสอดคล้อง สัมพันธ์กับประสบการณ์ และความรู้พื้นฐานเดิมของผู้เรียน เหมาะกับระดับสติปัญญาของผู้เรียนแต่ละระดับชั้น ในด้านการจัดกิจกรรม

การเรียนรู้ มีความเหมาะสมมาก คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา มีความหลากหลาย และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ตามสภาพจริง นำแหล่งการเรียนรู้จากชุมชนในท้องถิ่นมาใช้ได้ สามารถจัดกิจกรรมโดยสอดคล้องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้เป็นอย่างดี ในด้านการวัดประเมินผล การเรียนรู้ มีความเหมาะสมมาก คือ กำหนดวิธีการวัดประเมินผลได้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเนื้อหาแต่ละสาระกิจกรรมการเรียนรู้กำหนดได้ครอบคลุม ทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย เน้นการปรับปรุงและพัฒนาผลงาน ประเมินตามสภาพจริง สามารถเลือกใช้เครื่องมือได้อย่างเหมาะสมและหลากหลาย ประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ได้อย่างเหมาะสมและหลากหลาย

รศรินทร์ ใจนันท์ (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ในช่วงชั้นที่ 3 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2 จากผลการศึกษาพบว่า ด้านกระบวนการจัดการหลักสูตร ผู้บริหารสถานศึกษามีความเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ด้านการดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตรครูผู้สอนโดยภาพรวมมีความเห็นอยู่ในระดับดีมาก และนักเรียนระดับความเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ด้านการสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตร ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ครูผู้สอนโดยภาพรวมมีความเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการมีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็น การให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ส่วนครูผู้สอนโดยภาพรวมมีความเห็นอยู่ในระดับดีมาก และคณะกรรมการสถานศึกษามีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้อ่าน รวมมาเสนอแนะ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทดลองใช้หลักสูตรเชิงพหุกิจพอเพียงในการจัดการศึกษา

ในการศึกษาเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรสถานศึกษานั้นพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้หลักสูตรในสถานศึกษาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา ด้านการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร ด้านการดำเนินการบริหารหลักสูตร และด้านการนิเทศกำกับติดตามการประเมินผลการใช้หลักสูตร นอกจากนี้ยังพบว่า มีปัญหาจากการใช้หลักสูตรสถานศึกษาด้านการวางแผนงานด้านวิชาการไม่ครอบคลุม ปัญหาขาดครูที่มีความรู้ความสามารถในการสอนตรงตามสาขาวิชา

ที่สอน ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้างและใช้แผนการจัดการเรียนรู้ ขาดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ในการจัดการเรียนการสอน

ส่วนการทดลองใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการศึกษาพบว่า สามารถเสริมสร้าง ค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียน และชุมชนได้ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบใช้โครงงาน อาชีพ นักเรียนมีการใช้จ่ายอย่างประหยัด และใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานอย่างคุ้มค่า นอกจากนี้แล้ว ครูยังมีบทบาทในการส่งเสริมความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับนักเรียน ปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของครูได้แก่ เจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียน การสอนเศรษฐกิจพอเพียง การสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน การสนับสนุนจากโรงเรียน และรายวิชาที่สอน และในอาร ปฏิบัติหน้าที่ของครูในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงมีปัญหาในด้านผู้เรียน รองลงมาคือด้าน ผู้บริหาร และด้านเพื่อนร่วมงาน

การนำหลักสูตรไปทดลองใช้และทำการประเมินหลักสูตรนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบ ในการประเมินจากหลายด้านประกอบกัน ได้แก่ ด้านการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา ด้านการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร ด้านการ ดำเนินการบริหารหลักสูตร และด้านการนิเทศกำกับติดตาม การประเมินผลการใช้หลักสูตร ซึ่งต้องประเมินให้ครอบคลุมปัจจัยนำเข้าหรือตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิตจากการใช้ หลักสูตร อีกทั้งผู้ทำการประเมินต้องมาจากบุคลากรหลาย ๆ ฝ่ายร่วมมือกัน จนอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาเพื่อใช้ในอนาคต ต้องเน้นที่การพัฒนาหลักสูตรอย่างมี ส่วนร่วมจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องจากหลาย ฝ่าย ในการร่างหลักสูตร ประกอบกับการนำเอา หลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ประกอบการพัฒนาหลักสูตร โดยการบูรณาการ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มีส่วนช่วยทำให้นักเรียนมีความตระหนักถึงความพอเพียง พอประมาณ และมีเหตุผล ภายใต้งบอบ ขาดด้านความรู้และคุณธรรม และสามารถพึ่งพาตนเองได้ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรที่มีความสมบูรณ์และเหมาะสมสอดคล้องกับ สภาพบริบทต่าง ๆ ของแต่ละสถานศึกษา